

IRENA PELIKÁNOVÁ

HOSPODÁŘSKOPRÁVNÍ SKUTEČNOSTI
V POZITIVNÍM PRÁVU

Na základě obecných úvah o právních skutečnostech v hospodářském právu¹⁾ a na základě předběžného vymezení jejich pojmu přistupuji v této stati ke zkoumání platných právních předpisů nižší právní síly (vyhlášek) co možná rozdílného předmětu úpravy. Přestože jsem podrobněji analyzovala pouhých sedm vyhlášek, nakupilo se poměrně mnoho materiálu, který dovoluje vyvodit ze zkoumaných právních norem určité závěry. Na druhé straně se zdá, že rozšíření výběru právních předpisů nepřinese příliš mnoho nových poznatků.

Ještě před rozborem předpisů nižší právní síly jsem považovala za potřebné zabývat se rovněž úpravou zákonnou — tedy především úpravou v hospodářském zákoníku. Provedla jsem srovnání obecné úpravy právních úkonů v několika příbuzných kodexech s tím cílem, aby rozsah a obsah úpravy v hospodářském zákoníku byl zobrazen co nejplastičtěji. Ze srovnání je možno vyvodit některé závěry o možnostech zdokonalení úpravy v hospodářském zákoníku. Předmětem srovnání byl vedle hospodářského zákoníku občanský zákoník, zákoník mezinárodního obchodu a zákoník práce.

V této souvislosti se ovšem objevil problém, co vše je třeba považovat za úpravu právních úkonů, popř. právních skutečností. Bylo by totiž možno říci, že např. i úprava odpovědnosti je úpravou právních skutečností, úprava jednotlivých smluvních typů úpravou právních úkonů atd., protože právní skutečnosti vystupují v souvislosti se všemi právními instituty. Omezila jsem se proto jen na ty úpravy, které mají nejjobecnější charakter. Přesto je pochopitelně vytyčení hranic jenom přibližné.

Soubor analyzovaných právních předpisů nižší právní síly je tvořen těmito vyhláškami:

¹⁾ PELIKÁNOVÁ, I.: Obecné otázky hospodářskoprávních skutečností, Právník, 125, 1986, 12, str. 1103—1118.

1. vyhl. č. 154/1975 Sb., o fakturování a placení dodávek neinvestiční povahy;
2. vyhl. č. 49/1985 Sb., o základních podmínkách prací a služeb v oblasti automatizovaného zpracování dat;
3. vyhl. č. 73/1985 Sb., o základních podmínkách dodávky zemědělských výrobků a zemědělských potřeb;
4. vyhl. č. 99/1985 Sb., o základních podmínkách dodávky lesních výrobků;
5. vyhl. č. 28/1986 Sb., o správě vynálezů, zlepšovacích návrhů a průmyslových vzorů a o jejich plánovitém využívání v národním hospodářství;
6. vyhl. č. 29/1986 Sb., o plánování tematických úkolů;
7. vyhl. č. 61/1986 Sb., o prozatímní správě národního majetku.

Jako právní skutečnosti jsem zkoumala vše, co popisují hypotézy právních norem vyjádřené v analyzovaných právních předpisech. Tímto pracovním rozšířením pojmu nechci ovšem řešit otázku definice právní skutečnosti.²⁾ Při konkrétním průzkumu se především potvrdila obtížnost rozlišení hypotéz a dispozic. Jsou dosti časté případy, kdy určitá část právní normy, pravidla chování by mohla být formulována jak v rámci hypotézy, tak v rámci dispozice. Jako příklad mohu uvést § 41 odst. 2 vyhl. č. 73/1985 Sb. (dále ZPD zemědělských výrobků a potřeb). Podle tohoto ustanovení „ve smlouvě o dodávce organizace dohodnou takové místo plnění, ze kterého je přepravní vzdálenost pro zemědělskou organizaci nejvýhodnější“. Tuto formulaci je zřejmě třeba považovat za vyjádření dispozice právní normy. Stejně pravidlo však lze formulovat i jinak: jestliže je určité místo nejvýhodnější z hlediska přepravní vzdálenosti pro zemědělskou organizaci, jsou organizace povinny dohodnout si je jako místo plnění. Zde je zřetelně rozlišena hypotéza a dispozice, což znamená, že to, co ve znění právního předpisu může být chápáno jako formulovaná dispozice, lze přeformulováním členit na složku hypotézy a na složku dispozice. Způsob formulace tedy není vždy spolehlivým vodítkem pro zjištění skutečné struktury právní normy.

Zkoumání komplikuje i skutečnost, že v mnoha případech je hypotézou jedné právní normy dispozice (možno říci včetně své hypotézy) jiné normy (tak např. zápis do podnikového rejstříku je právní skutečností, která má za následek vznik hospodářskoprávní subjektivity, jež podmiňuje realizaci dalších právních norem; právní předpisy upravují podmínky pro to, aby byl proveden zápis do podnikového rejstříku).

²⁾ Podrobněji viz cit. článek. Pojem právní skutečnosti je třeba vymezit už. Takovým užším vymezením je např. definice v učebnici KUČERA, E. a kol.: *Obecná teorie státu a práva*, Orbis, Praha 1977, str. 252: „Právní skutečnosti jsou ty právní významné okolnosti, s nimiž právo spojuje vznik, změnu nebo zánik právního vztahu.“

V této práci se zabývám *skutečným stavem současné právní úpravy*. Mým cílem je zjistit, jakým způsobem jsou hospodářskoprávní skutečnosti upraveny. Na základě zjištění existujícího stavu je možno provést srovnání se současným teoretickým pojetím hospodářskoprávních skutečností a poté vyvodit závěry — buď směřující k přizpůsobení teorie platné právní úpravě, nebo spočívající v návrzích změn a doplnění právní úpravy.

V této fázi zkoumání se objevila nezbytnost nejen vymežit pojem hospodářskoprávních skutečností, ale také provést jejich (alespoň předběžnou) *klasifikaci*.

Při třídění hospodářskoprávních skutečností vycházím z běžně přijímaného systému, jak je vyložen v učebnici hospodářského práva, popř. nověji ve skriptech vydaných v roce 1986.³⁾ To znamená, že hospodářskoprávní skutečnosti jako jevy, s nimiž právní normy spojují hospodářskoprávní následky, člením na právní *události*, *protiprávní stavy* a *právní činy*. Právní činy dále diferencuji na právní a protiprávní jednání a právní jednání na právní úkony a akty hospodářského řízení. Vzhledem k tomu, že toto třídění v některých případech nepostačuje skutečnému stavu právní úpravy, vyčleňuji další skupinu, kterou nazývám *atypickými skutečnostmi*.

I.

PRÁVNÍ ÚKONY V HOSPODÁŘSKÉM ZÁKONÍKU A PŘÍBUZNÝCH KODEXECH

Úprava právních skutečností v hospodářském zákoníku je rámcem pro všechny další úpravy hospodářskoprávních skutečností. Zřejmý je tento poměr ve vztahu k prováděcím předpisům (např. ke všem základním podmínkám dodávky, k vyhlášce o prozatímní správě národního majetku atd.). Složitější je tato otázka ve vztahu k předpisům zvláštním. Ze zkoumaného souboru právních předpisů jsou ve vztahu k hospodářskému zákoníku zvláštními předpisy vyhlášky č. 28 a 29/1986 Sb., které provádějí zákon č. 84/1972 Sb. o objevech, vynálezech, zlepšovacích návrzích a průmyslových vzorech. Zákon č. 84/1972 Sb. v úvodních ustanoveních upravuje některé druhy právních skutečností (učinění objevu nebo vytvoření vynálezu nebo zlepšovacího návrhu nebo průmyslového vzoru; podání přihlášky; diplom na objev, autorské osvědčení nebo patent na vynález, zlepšovatelský průkaz na zlepšovací návrh, osvědčení nebo

³⁾ VANĚK, S. a kol.: Československé hospodářské právo, Panorama, Praha 1979; VANĚK, S. a kol.: Hospodářské právo I, SPN, Praha 1986, str. 93 a následující.

patent na průmyslový vzor), avšak především z hlediska jejich právních následků. Z uvedeného výčtu je zřejmé, že se jedná o konkrétní právní skutečnosti vázící se na jednotlivé předměty ochrany. V zákoně není obecná úprava právních skutečností, zmíněné druhy je nutno zahrnout do systému, který by měl vyplývat z nadřazeného kodexu. Zvláštnost zákona č. 84/1972 Sb. je také v tom, že předmětem úpravy je hraniční problematika mezi občanským a hospodářským právem, zákon navazuje proto na dva zákoníky — občanský a hospodářský. Z tohoto hlediska má značnou důležitost zjištění, zda určitá právní skutečnost je skutečností hospodářskoprávní nebo občanskoprávní. Rozhodujícím kritériem jsou právní následky takové skutečnosti.

Na hospodářskoprávní skutečnosti je třeba vztáhnout obecnou úpravu hospodářského zákoníku i v případě, že vyplývají ze zvláštního předpisu (rozumí se zvláštního ve vztahu k hospodářskému zákoníku). I na tomto příkladu lze dokumentovat, že otázka systému práva a hranic právních odvětví nemá pouze teoretický význam.

Úprava právních skutečností ve zkoumaných zákonících — hospodářském, občanském, pracovním a mezinárodního obchodu — není soustředěna na jedno místo. Zpravidla však lze nalézt víceméně ucelenou úpravu právních úkonů, smluv, promlčení nebo prekluze (popř. obojího), počítání času. Právní skutečnosti jsou ovšem upraveny i na mnoha jiných místech, jak o tom byla výše zmínka. Zejména veškeré úpravy vzniku, změn a zániku závazkových vztahů jsou rovněž úpravami právních skutečností a nelze se jim při zkoumání této problematiky vyhnout. Avšak zatím se budu zabývat jen úpravou nejobecnější, která ani v hospodářském zákoníku nejde za rámec zhruba načrtnutý pro všechny zkoumané kodexy.

Hospodářský zákoník v první části upravuje obecně *právní úkony socialistických organizací* (hlava pátá). Podle § 17 odst. 2 hosp. zák. tato úprava platí i pro právní úkony organizačních jednotek socialistických organizací, které mají přiznání právní subjektivitu. Občanský zákoník v § 21 stanoví, že „účastníkem občanskoprávních vztahů může být i stát“. V hospodářském právu rovněž považujeme za možný subjekt právních vztahů stát (i když jenom výjimečně), avšak hospodářský zákoník obdobné ustanovení neobsahuje.

Hlava pátá je v první části hospodářského zákoníku umístěna za čtvrtou hlavu nazvanou „Socialistické organizace“ (která však obsahuje i cit. ustanovení o dalším druhu subjektů — o organizačních jednotkách socialistických organizací s právní subjektivitou; orgány hospodářského řízení jako subjekty hospodářskoprávních vztahů v první části obecně upraveny nejsou, nové ustanovení o nich je až v § 390b hosp. zák.). V tomto směru je systém hospodářského zákoníku v souladu se systémem občanského zákoníku (hlava druhá první části „Účastníci občanskoprávních vztahů“, hlava

třetí „Zastoupení“, hlava čtvrtá „Právní úkony“. Zákoník mezinárodního obchodu podobně vychází ze systému: hlava druhá členěná na první díl „Osoby“, druhý díl „Věci, práva“, třetí díl „Právní úkony“. Odlišná je pouze systematika zákoníku práce, který v části první, hlavě druhé upravuje sice účastníky pracovněprávních vztahů, ale až v části páté „Společná ustanovení“ obsahuje ustanovení o právních úkonech (hlava první „Právní úkony“).

Již tento první letmý pohled do příbuzných zákoníků ukazuje na shodné rysy právní úpravy. Kde nejsou důvody pro odlišnosti, je třeba o sblížení cílevědomě usilovat. Na druhé straně je možno již zde konstatovat, že takovéto zachování tradičního rozsahu obecné právní úpravy nemůže v hospodářském právu stačit. Nedostatečně totiž respektuje nejcharakterističtější znak předmětu úpravy tohoto odvětví — společnou úpravu horizontálních a vertikálních hospodářských vztahů. Hospodářský zákoník přes svoji novou odvětvovou koncepci deklarovanou v § 1 („Hospodářský zákoník upravuje ze vztahů vznikajících při řízení národního hospodářství a při hospodářské činnosti socialistických organizací...“) nepřekročil na úseku úpravy subjektů hospodářskoprávních vztahů a na úseku úpravy hospodářskoprávních skutečností meze klasické soukromoprávní metody tím, že se v první části omezil na úpravu socialistických organizací a právních úkonů. Tím zcela pominul subjekty a projevy vůle ve vertikálních hospodářských vztazích (s výjimkou § 26, jenž je ovšem jenom negativní úpravou). To je základní vada současné koncepce hospodářského zákoníku, která může být odstraněna jenom *komplexní obecnou úpravou orgánů hospodářského řízení a aktů hospodářského řízení* v první části zákoníku. Na tom nic nemění skutečnost, že vzhledem k různorodé povaze aktů hospodářského řízení by bylo nutné již v obecné úpravě rozlišit několik základních druhů těchto aktů. Je ovšem možno koncipovat obecnou úpravu hospodářskoprávních skutečností ještě v širším rozsahu koncentrovanou na jednom místě kodexu.

Srovnávané zákoníky většinou definují *pojem právního úkonu*. Hospodářský zákoník takové vymezení neobsahuje. Podle § 34 občanského zákoníku je právní úkon „projev vůle směřující ke vzniku, změně nebo zániku těch práv a povinností, které právní předpisy s takovým projevem spojují“. Shodné je vymezení v § 240 odst. 1 zák. práce. Naproti tomu formulace § 22 zákoníku mezinárodního obchodu se výrazně odlišuje: „právním úkonem je každé jednání nebo jiné chování (opomenutí), z něhož jasně vyplývá projev vůle založit, změnit nebo zrušit práva nebo povinnosti, které právní předpisy s takovým projevem spojují“.

Z obou citovaných vymezení je formulace zákoníku mezinárodního obchodu přesnější a jednoznačnější. Definice v občanském a pracovním zákoníku nevylučuje dvojí výklad. Může být pochopena jako požadavek,

aby projevená vůle směřovala ke stanoveným právním následkům, tedy aby jednající tyto právní následky chtěl. Není však vyloučeno ani širší pojetí, podle něhož je rozhodujícím znakem, že projev vůle objektivně směřuje k vyvolání určitých právních následků, i když skutečná vůle jednajícího třeba právní následky nezahrnula.⁴⁾

Nabízí se otázka, zda by měl i hospodářský zákoník vymezovat pojem hospodářskoprávního úkonu. V případě kladné odpovědi by však bylo nutno požadovat formulaci shodnou s příbuznými kodexy (není důvodu pro diferenciaci). Takové vymezení by však bylo zbytečné.⁵⁾

Občanskoprávní teorie vypracovala obsáhlou nauku o náležitostech právních úkonů. Tyto požadavky na právní úkony může převzít jak pracovní, tak hospodářské právo. Úpravy v jednotlivých zákonících vycházejí z teoretických poznatků, avšak většinou jsou úspornější, někdy lze říci, že obsahují mezery.

Teorie právních úkonů rozlišuje náležitosti *osoby, vůle, projevu, poměru vůle a projevu a předmětu* právního úkonu.

Předpokladem platnosti každého právního úkonu je způsobilost takový úkon činit. Problematice hospodářskoprávní subjektivity je věnována celá první část tohoto čísla AUC, proto se jí nebudu zabývat podrobněji. Avšak jeden aspekt právní subjektivity je natolik spjat s náležitostmi právních úkonů, že ho nemohu pominout, zejména i s ohledem na to, že jde o mimořádně závažnou praktickou otázku.

Obecně se za předpoklad vzniku právního vztahu i za předpoklad platnosti právního úkonu považuje způsobilý subjekt.⁶⁾ Mezi náležitostmi písemných právních úkonů však právní předpisy zpravidla neuvádějí označení (uvezení) způsobilých subjektů. Tento princip je v rozhodovací

⁴⁾ K tomu srov. KNAPP, V., LUBY, Š. a kol.: Československé občanské právo I, Orbis, Praha 1974, str. 113: „Někteří teoretici popírají, že pojmovou náležitostí právního úkonu je zaměření vůle na způsobení právních následků, a tvrdí, že osoby jednající v právním styku se nezaměřují na určité právní následky, protože jim jde vždy jen o dosažení určitých společenských, zejména ekonomických cílů. Podle těchto teoretiků je představa o vůli jednajícího u právního úkonu soustředěna na ty společenské, zejména ekonomické cíle, jež mu jsou jasné a jsou jím chtěné, kdežto o právních následcích jednající nemá žádnou, nebo jen nejasnou a neúplnou představu. Přitom tyto následky nezahrnuje do své vůle, popřípadě je ze své vůle vylučuje... To ovšem je nesprávné..., podstatné je, že chce nejen ekonomické, ale i právní následky...“

⁵⁾ Při přípravě občanského a hospodářského zákoníku se původně mělo od legálních definic právního úkonu upustit. Š. Luby k této otázce napsal: „Slovom legálna definícia pojmu právneho úkonu neulahčovala teoretickú a praktickú prácu, ba naopak vnašala do nej rozpory. Znova sa potvrdilo, že platí: omnis definitio periculosa. Vzhľadom na to je správne, že osnova Občianskeho zákonníka upúšťa od vymedzenia pojmu právneho úkonu, považujúc to za vec vedy, resp. praxe“ (LUBY, Š.: Právne úkony a zmluvy v osnove Občianskeho zákonníka a v návrhu Hospodárskeho zákonníka, Právny obzor, 46, 1963, 3, str. 139).

⁶⁾ Srov. např. KNAPP, V., LUBY, Š. a kol.: Československé občanské právo II, Orbis, Praha 1974, str. 134.

praxi uplatňován na základě výkladu. Občanský zákoník v § 38 odst. 1 stanoví, že „neplatný je právní úkon, pokud ten, kdo jej učinil, nemá způsobilost k právním úkonům“. Hospodářský zákoník podobné ustanovení nemá a stejná formulace by ani nebyla pro sféru hospodářskoprávních vztahů vyhovující.

V hospodářském styku se však stává, že ten, kdo jedná za organizaci, má k tomu jednatelské oprávnění. V důsledku neznalosti právní úpravy však často uvede na listinu, na níž je projev vyjádřen, jenom název organizační jednotky bez právní subjektivity.

Jak bylo řečeno, hospodářský zákoník neprohlašuje označení subjektu za podstatnou náležitost ani obecně, ani pro hospodářské smlouvy, ani pro reklamace, uznání závazku, plnou moc atd. Uvedený požadavek sice lze vyvodit z požadavku písemné formy, protože právní úkon je projevem vůle subjektu a z písemného vyjádření musí být patrné, který subjekt vůli vyjadřuje. Jinak by nebylo možno říci, že listina je formou právního úkonu — byla by projevem vůle, ale ne projevem určitého subjektu. Je možno proti tomu argumentovat, že i z názvu organizační jednotky je zpravidla možno příslušný subjekt snadno identifikovat (např. je-li uveden název Orion, odštěpný závod, Modřany). Praktičnost otázky vyvstane, když si uvědomíme množství právních úkonů socialistických organizací, složitou organizační strukturu i teritoriální rozmístění subjektů těchto právních vztahů (členění na závody, odštěpné závody, provozovny, provozny, cechy, dílny atd.) a koneckonců i složitou úpravou hospodářskoprávní subjektivity. Mnohé právní úkony v organizačních jednotkách bez právní subjektivity činí pracovníci nebo členové bez právnického vzdělání. Nekompromisní požadavek, aby ve všech písemných právních úkonech byl uveden právní subjekt, vede ke zdánlivým tvrdostem (např. prekluze práv z odpovědnosti za vady v důsledku neplatné reklamace). Objevuje se proto myšlenka, že i hospodářskoprávní úkon, v němž je uvedena jenom organizační jednotka bez právní subjektivity, by mohl být pokládán za platný, pokud byl učiněn oprávněnou osobou (orgánem nebo zástupcem).

Z hlediska základních náležitostí hospodářskoprávních úkonů je takové řešení nepřipustné, rozměňující samu podstatu hospodářskoprávní subjektivity. Avšak existence podobného stanoviska v rozhodovací praxi hospodářské arbitráže svědčí o tom, že by zřejmě nebylo zbytečné vyjádřit tento zdánlivě samozřejmý teoretický požadavek výslovně i v právní úpravě v hospodářském zákoníku a upravit jako náležitost právních úkonů, pro něž je předepsána písemná forma, *označení subjektů*. Taková jasná úprava by měla pozitivní vliv i na právní vědomí, které by mohlo intenzivněji akceptovat existenci a smysl příznání hospodářskoprávní subjektivity.

Pojmovou náležitostí právního úkonu je *vůle* — proto musí být především *daná*, dále musí být *vážná*, *svobodná* a *omylu prostá*. *Projev* musí být *srozumitelný*, *určitý* a ve stanovené *formě*. Z hlediska *poměru vůle a projevu* se ještě rozlišuje *omyl v projevu* (nevědomá neshoda vůle a projevu) a *vnitřní výhrada* a *simulace* (vědomá neshoda). Náležitostí *předmětu* právního úkonu je jeho *možnost* a jeho *dovolenost*.⁷⁾

Úprava v hospodářském zákoníku je vzhledem k uvedenému seznamu náležitostí právních úkonů velice kusá. Navíc je rozdělena mezi první a šestou část, to znamená, že jen některá ustanovení se týkají všech hospodářskoprávních úkonů, jiná se vztahují pouze na hospodářské smlouvy. To se vykládá tak, že tato ustanovení nelze použít ani na dohody mezi organizacemi, které nejsou smlouvami, které hospodářskoprávní předpisy nenazývají „hospodářské smlouvy“. Ustanovení o požadavku vážnosti a svobody vůle a omylu nenajdeme ani v první, ani v šesté části, s výjimkou § 119a odst. 2 písm. a),⁸⁾ který může být považován na právní úpravu nedostatku *svobody vůle* — tísně. Neobstojí argument, že takové nedostatky hospodářskoprávních úkonů se nevyskytují. Zařazení § 119a do hospodářského zákoníku si vynutila právě praxe hospodářského života, která podala důkaz o potřebnosti zakotvení této náležitosti hospodářskoprávních úkonů. Citované ustanovení se však týká pouze dvou a vícestranných úkonů. Pro ostatní projevy vůle by byl nutný obtížný výklad uvozovací věty § 119a odst. 2 hosp. zákoníku. Obecná úprava v první části zákoníku by proto byla velmi potřebná.

Vážnost a omyl, jak bylo řečeno, výslovně upraveny také nejsou a překlenutí mezery prostřednictvím § 15 a interpretačního pravidla vyjádřeného v § 25 je pochybné. Výkladem totiž nelze odstranit nedostatek vážné vůle — takový postup lze připustit jenom u vad projevu. Avšak i v tom případě jde o vadu právního úkonu, s níž jsou spojeny právní následky, teprve tehdy, nelze-li ji odstranit ani výkladem.

Občanský zákoník v § 37 stanoví jako náležitost právního úkonu jeho svobodnost, vážnost, určitost a srozumitelnost. V § 49 občanského zákoníku, týkajícím se smluv, je dále stanoveno, že účastník, který jednal v omylu, jež druhý účastník vyvolal nebo jenž druhému účastníkovi musel být znám, má právo od smlouvy odstoupit, jestliže se omyl týká takové okolnosti, že by bez něho ke smlouvě nedošlo. Právo odstoupit je stanoveno bez omezení pro případ, že omyl byl druhým účastníkem vyvolán úmyslně

⁷⁾ Tamtéž, str. 132 a násl.

⁸⁾ Ustanovení § 119a odst. 2 hosp. zák. zní: „Organizace nesmějí zneužívat svého hospodářského postavení k získání neoprávněných nebo nepřiměřených výhod na úkor jiných organizací nebo na úkor spotřebitelů, anebo jiným způsobem jednat proti zájmům společnosti. Zejména nesmějí a) vynucovat nepřiměřené podmínky při uzavírání hospodářských smluv nebo jiných dohod (prohlašovat nepřiměřené množství jednostranně výhodných ustanovení za náležitosti nutné pro vznik smlouvy...)“

a právo odstoupit vzniká i v případě uzavření smlouvy v tísní a za nápadně nevýhodných podmínek.

Požadavek vážnosti a svobody vůle tedy občanský zákoník výslovně stanoví a sankcionuje jej absolutní neplatností úkonu. Totéž platí pro neurčité a nesrozumitelné projevy. Zvláštní úprava však platí o jednání v tísní nebo omylu (občanský zákoník nerozlišuje, o jaký omyl se jedná), která zakládají pouze právo odstoupit při splnění dalších podmínek.

Podobně zákoník práce v § 242 odst. 1 stanoví náležitost svobodnosti, vážnosti, určitosti a srozumitelnosti. Sankcí je rovněž neplatnost úkonu. Ustanovení § 245 odst. 4 zákoníku práce upravuje důsledky omylu rovněž pouze v souvislosti se smlouvami, ale stručněji než zákoník občanský. Stanoví pouze, že „účastník, který jednal v omylu, který druhému účastníkovi musel být znám, má právo od smlouvy odstoupit, jestliže se omyl týká takové okolnosti, že by bez něho ke smlouvě nedošlo“. Oproti občanskému zákoníku je tedy právo odstoupit užší, vázané vždy na kvalifikovaný omyl.

Odlišná a nejpodrobnější je úprava v zákoníku mezinárodního obchodu. V § 26 se tu stanoví, že právní úkon musí být učiněn svobodně, vážně, určitě a srozumitelně, jinak je neplatný. Ve formulaci těchto náležitostí vůle a projevu je tedy shoda ve všech třech kodexech. Avšak jenom podle zákoníku mezinárodního obchodu má jejich nedostatek za následek *relativní neplatnost* úkonu (§ 31 odst. 1 ZMO). Zákoník mezinárodního obchodu v § 27 upravuje speciálně lest a bezprávnou vyhrůžku a spojuje ji rovněž s relativní neplatností. Lze sice namítnout, že lest a bezprávná vyhrůžka může být podřazena nedostatku svobody vůle. Přesto uvedenou úpravu nepovažuji za zbytečnou. Jednak proto, že v případě lsti je vážná a svobodná vůle dána, nedostatek je v informovanosti jednajícího, jednak proto, že při bezprávné vyhrůžce je také omezení svobody vůle jenom nepřímé. Zákoník mezinárodního obchodu vedle toho stanoví, co je třeba bezprávnou vyhrůžkou rozumět. Ani v hospodářskoprávních vztazích nelze podobné případy vyloučit.

Podle § 33 zákoníku mezinárodního obchodu činí podstatný omyl, o němž osoba, již je projev vůle určen, věděla nebo vědět musela, úkon absolutně neplatným. Jiný než podstatný omyl nemá za následek neplatnost, ledaže se týká okolnosti podle projevené vůle rozhodující. Omyl je tedy sice upraven obdobně jako v pracovním a občanském zákoníku, avšak jeho následky jsou rozdílné. Rozdíl je i v tom, že úprava nedopadá pouze na smlouvy, ale na všechny právní úkony.

Zmíněné formulace tří příbuzných zákoníků se týkají také náležitostí projevu, a to určitosti a srozumitelnosti. Hospodářský zákoník v první části nestanoví ani tyto požadavky. V šesté části, třetí hlavě nazvané „Uzavírání hospodářských smluv“ v § 152 odst. 1 se říká, že „hospodářské

smlouvy musí být uzavřeny včas a jejich obsah musí být *přesný* a *srozumitelný* (podtrhla I. P.). Nedostatek jmenovaných náležitostí má za následek v souvislosti s § 24 hosp. zákoníku absolutní neplatnost. K tomu je ovšem třeba upozornit na § 152 odst. 3 hosp. zákoníku, podle něhož v případě, že organizace považuje návrh hospodářské smlouvy za technicky nevyjasněný nebo jinak nedostatečný, je povinna vrátit jej bez zbytečného odkladu k doplnění a vytknout nedostatky. Jestliže druhá organizace odešle opravený návrh do desíti dnů po obdržení vráceného návrhu, považuje se tento za včas předložený. Touto cestou tedy lze některé nedostatky návrhu smlouvy zhojit, a to se zachováním právních účinků úkonu. Jedná se však o postup před vznikem smlouvy, což znamená, že zákon tu neupravuje následky vad dvoustranného právního úkonu, ale pouze předchozího jednostranného projevu vůle.

Asi nelze rozumně zdůvodnit, proč požadavek přesnosti a srozumitelnosti je stanoven pouze pro hospodářské smlouvy a ne pro všechny hospodářskoprávní úkony. Neracionálnost tohoto řešení vystupuje do popředí, vezmeme-li v úvahu, že v terminologii hospodářského zákoníku jsou hospodářské smlouvy jen podtřídou dohod, takže při striktním výkladu § 152 a n. není použitelný ani na všechny dvoustranné úkony (jak bylo zmíněno výše).

Termíny použité v § 152 odst. 1 hosp. zákoníku jsou z hlediska širšího kontextu navzájem odlišné — „srozumitelnost“ je název tradiční, který se vyskytuje ve všech zkoumaných příbuzných zákonících; jeho smysl je také teoreticky přesně stanoven; na druhé straně termín „přesnost“ je neobvyklý, netradiční a je nutno hledat jeho význam. Zdá se, že vyjadřuje asi totéž co „určitost“, to znamená požadavek, aby v projevu byla vyjádřena jednoznačná vůle subjektu. Z jakého důvodu se zákonodárce odchýlil od vžitě terminologie, není jasné. Z hlediska požadavku na koncepčně ucelený, logicky skloubený právní řád by bylo potřebné, aby citované ustanovení bylo přesunuto do první části a jeho znění aby bylo sjednoceno s příbuznými úpravami, protože nejsou žádné věcné důvody pro odlišnou terminologii.

Jinak je ovšem třeba posuzovat požadavek *včasnosti* uzavírání hospodářských smluv. Ten je specifický právě pro hospodářské smlouvy a je vhodné ponechat ho v rámci úpravy jejich uzavírání. V praxi se toto ustanovení osvědčuje v případě snahy organizací uzavírat hospodářské smlouvy dodatečně po splnění dodávky.

Náležitostí projevu je rovněž požadavek určité jeho *formy*. Hospodářský zákoník stanoví v § 23 významnou zásadu povinné písemné formy pro smlouvy a dohody, pokud právní předpis nestanoví jinak. Následkem nedodržení náležité formy je absolutní neplatnost právního úkonu. Tato tvrdá sankce je změkčována nejen ustanovením § 23 odst. 4 hosp. zákoníku

(hospodářská arbitráž může rozhodnout o platnosti takového úkonu, jestliže již bylo započato s plněním), ale i řadou dalších ustanovení v šesté části zákoníku v rámci úpravy uzavírání hospodářských smluv (vznik smlouvy tzv. faktickým plněním apod.). Zvláštnost úpravy v hospodářském zákoníku vyplývá z potřeby jistoty v hospodářském styku. Negativní důsledky stanovené zásady jsou vyrovnávány odchylkami v navazujících právních úpravách. Ukazuje se však, že toto vyrovnávání nestačí, že negativní důsledky jsou velmi výrazné (viz níže).

Občanský zákoník i zákoník mezinárodního obchodu vycházejí ze zásady opačné, to znamená, že určitá forma je vyžadována jen v případě zvláštní úpravy v zákoně.⁹⁾ Občanský zákoník upravuje i možnost stanovení určité formy dohodou účastníků. Její nedodržení má za následek relativní neplatnost. Hospodářský zákoník sice smluvenou formu výslovně neupravuje, ale taková dohoda, pokud by nebyla v rozporu s právním předpisem, by byla zřejmě přípustná. Její porušení by bylo protiprávním jednáním (§ 119 odst. 1 hosp. zák. — povinnost řádně plnit závazky) a podle § 24 by bylo třeba vyvodit neplatnost právního úkonu. Ustanovení § 24 zákoníku mezinárodního obchodu, obdobně jako občanský zákoník, upravuje zákonnou i smluvenou formu právních úkonů a jako sankci stanoví neplatnost absolutní. Úprava smluvené formy v hospodářském zákoníku by byla potřebná a relativní neplatnost jako méně tvrdá sankce se zdá být vhodným řešením.

Na rozdíl od hospodářského zákoníku zákoník občanský i mezinárodního obchodu připouštějí uložení povinné formy právního úkonu „zákonem“ (zákoník mezinárodního obchodu přirozeně jenom v „tomto“ zákoně). Hospodářský zákoník kromě „tohoto zákona“ zmocňuje i prováděcí předpisy. Ať už jsou důvody takového otevírání dveří předpisům nižší právní síly jakkoli přesvědčivé, v každém případě mají negativní dopad na právní jistotu a na přehlednost právní úpravy. Na druhé straně je třeba konstatovat, že termín „zákon“ bývá někdy vykládán v širším smyslu i jako právní předpis (zákon v materiálním smyslu).

Zákoník práce prohlašuje v § 242 odst. 2 „právní úkon . . . , který nebyl učiněn formou předepsanou tímto zákoníkem“ za neplatný, „jen stanoví-li to výslovně tento zákoník“. To je úprava specifická, odlišná od všech dosud zmiňovaných, která však zabezpečuje vysokou míru právní jistoty.

Náležitostí *poměru vůle a projevu* je, aby právní úkon netrpěl *omylem* v projevu (tedy neshoda mezi vůlí a projevem) a aby nebyl činěn *s vnitřní výhradou* nebo nebyl *simulován*. Takto zhruba řeší otázku teorie občanského práva. Všechny zmíněné vady se mohou vyskytnout i v oblasti hospodářského práva. Hospodářský zákoník je však výslovně neupravuje

⁹⁾ Tamtéž, str. 149.

a neplatnost by bylo nutno dovozovat (alespoň u posledních dvou náležitostí) z porušení zásady spolupráce socialistických organizací a z § 24 hosp. zákoníku. Pokud jde o omyl, bylo by nutno vycházet z nedostatku vůle jako pojmového znaku právního úkonu.

Občanský zákoník upravuje omyl, jak bylo výše řečeno, aniž rozlišuje, zda jde o omyl ve vůli nebo v projevu. Podobně zákoník mezinárodního obchodu upravuje omyl obecně. Vedle toho má však speciální ustanovení v § 34 o omylu v pohnutce (jenž nečiní právní úkon neplatným) a v § 35 o *početních chybách*, tedy o zvláštním a praktickém případě omylu — může být omylem ve vůli i omylem v projevu — který je nepochybně stejně běžný i v hospodářskoprávních vztazích. Ustanovení § 35 cit. zákoníku výslovně určuje, že takový úkon je platný a zakládá povinnost osoby, na jejíž straně se chyba stala, opravit ji, je-li o to požádána. Podobný význam má i § 36 zák. mezinárodního obchodu, jenž podřazuje ustanovením o omylu i úkony, které dojdou změny vlivem sdělovacích prostředků nebo jiných okolností. Je vcelku pochopitelné, že tyto zvláštní úpravy nepřevzal občanský zákoník, v hospodářském zákoníku by však byly plně funkční.

Pokud jde o vnitřní výhradu, je zřejmé, že i bez výslovné úpravy nemá právní následky, neboť není navenek projevenou vůlí a chybí jí tedy pojmové znaky právního úkonu. Při simulovaném úkonu je skutečná vůle jednajících odlišná od vůle projevené, chybí zde vážnost vůle a takový úkon nemůže mít právní následky. Stejný závěr je nutno učinit i v oblasti hospodářskoprávní navzdory nedostatku výslovné úpravy, protože projevu chybí základní znak právního úkonu.

Zákoník mezinárodního obchodu jako jediný ze zkoumaných kodexů upravuje v § 32 odst. 1 *disimulaci*, a to tak, že „má-li být právním úkonem, učiněným naoko, zastřen úkon jiný, platí tento jiný úkon, odpovídá-li to vůli účastníků a jsou-li splněny všechny jeho náležitosti“. Výslovné stanovení platnosti disimulovaného právního úkonu by mohlo mít odůvodnění i v oblasti hospodářskoprávní, protože v chování organizací se podobné případy mohou vyskytnout. Druhý odstavec citovaného ustanovení určuje neplatnost úkonu učiněného *naoko*, ale zachovává jeho právní následky vůči účastníkovi, který jej pokládal za vážný.

Poslední skupinou náležitostí právních úkonů jsou náležitosti jeho *předmětu* — *možnost a dovolenost*.

Hospodářský zákoník nemožnost plnění upravuje v § 24 a v tomto případě chybí úprava v zákoníku občanském. Zákoník mezinárodního obchodu prohlašuje úkon, jehož předmětem je plnění nemožné, za absolutně neplatný (§ 28 ve spojení s § 31 ZMO). Zákoník práce rovněž nemožnost plnění neupravuje. Praxe ukazuje, že úprava nemožnosti plnění je velmi potřebná. Z dalšího rozboru předpisů nižší právní síly vyplývá, že hospodářskoprávní předpisy upravují i některé zvláštní případy nemožnosti

plnění, což potvrzuje, nakolik aktuální tato úprava v hospodářském styku je.

Dovolenost předmětu právního úkonu zákoníky sice upravována je, ale formulace jsou rozdílné. Tak hospodářský zákoník v § 24 stanoví: „Právní úkony socialistických organizací jsou neplatné, jsou-li *v rozporu s právními předpisy nebo jejich účel obcházejí nebo jsou v rozporu se zásadami hospodářské politiky* Československé socialistické republiky.“ Ustanovení § 39 občanského zákoníku zní: „Neplatný je právní úkon, který *svým obsahem nebo účelem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičií zájmům společnosti*.“ Ani zákoník práce nemá shodnou formulaci: „Neplatný je právní úkon, a) který se *svým obsahem nebo účelem přičií zákonu nebo jej obchází nebo se jinak přičií zájmům společnosti*“ (§ 242 odst. 1 zákoníku práce). V tomto případě je rozdíl obou formulací zcela bezdůvodný a bezvýznamný. Také zákoník mezinárodního obchodu má formulaci odlišnou: „Právní úkon je neplatný, pokud *svým obsahem nebo účelem se přičií zákonu nebo jej obchází* . . .“

Všechny čtyři zákoníky upravují tutéž otázku vlastně stejně — a přece se ani dvě formulace neshodují. Zvlášť křiklavé to je v případě občanského a pracovního zákoníku. Oproti hospodářskému zákoníku, který váže nedovolenost na rozpor nebo obcházení právních předpisů, ostatní tři zákoníky užívají název „zákon“. O možném širším pojetí uvedeného názvu byla zmínka výše. Formulace hospodářského zákoníku je výstižnější. Vazba na zásady hospodářské politiky je v souladu s dalšími hospodářskoprávními úpravami. S ohledem na zvláštnosti hospodářských vztahů ji lze považovat za odůvodněnou. Je ovšem otázka, zda tento ventil, jehož úlohu v občanském a pracovním zákoníku hraje „zájem společnosti“, je nezbytný natolik, aby to vyrovnalo negativní dopady na právní jistotu. Stejnou funkci (a domnívám se, že lépe) by mohla plnit výslovná úprava zákazu zneužití práva.

Pro účely hospodářského zákoníku by bylo třeba doplnit ustanovení obdobné tomu, jaké má zákoník práce v § 242 odst. 1 písm. c) o tom, že neplatný je i právní úkon, jímž se pracovník předem vzdává svých práv. Občanský zákoník ještě přesněji stanoví: „Dohoda, kterou se někdo *vzdává práv*, jež mohou v budoucnu teprve vzniknout, je neplatná“ (§ 91 odst. 2). V arbitrážní praxi se rozhoduje podle téhož pravidla, avšak opora v hospodářském zákoníku chybí.

V hospodářskoprávní oblasti je postrádáno i obecné ustanovení o *zásadě dojiti*. Zákoník mezinárodního obchodu je obsahuje v § 25.¹⁰⁾

Úprava právních úkonů v zákonících není zpravidla omezena jenom

¹⁰⁾ Ustanovení § 25 ZMO zní: „Projev vůle působí vůči nepřítomné osobě až od okamžiku, kdy jí dojde.“

na zakotvení jejich náležitostí. Hranice obecné úpravy právních úkonů není jednotná. Zejména je nestejné rozmístění jednotlivých ustanovení mezi oddíly o právních úkonech a o smlouvách.

Pravidelnou součástí úprav právních úkonů jsou ustanovení o *podmínkách*.

Hospodářský zákoník upravuje podmínky v § 152 odst. 1. Odchyluje se od tradiční terminologie a užívá popisné formulace: „výhrady závisející na nejistých událostech“. Takový opis neumožňuje rozlišit jednotlivé druhy podmínek. Zákoník nepřipouští podmínky ve smlouvách a dodávce a stanoví jejich neplatnost, „pokud tento zákon nebo prováděcí předpisy nestanoví něco jiného“. Ve smlouvách o přípravě dodávek jsou podmínky rovněž neplatné, jestliže organizace byly povinny smlouvu uzavřít a týkají-li se povinnosti uzavřít budoucí smlouvu. Organizace jsou tedy při smlouvání podmínek značně omezeny, čehož si v praktickém životě často nejsou vědomy. Ze strohé úpravy plyne i nejistota, co vlastně znamená neplatnost podmínky. Uzavřou-li např. organizace smlouvu s výhradou, že nabude účinnosti jen v případě, schválí-li ji nadřízený orgán, znamená neplatnost podmínky nepodmíněnou účinnost smlouvy? V tom případě však bude výsledkem právní úkon, který neodpovídá vůli stran. Lze se setkat i s výkladem, že smlouva bude neplatná bez ohledu na splnění podmínky — v důsledku její neplatnosti. Takový výklad jistě více odpovídá vůli stran. O této otázce jsou nejednotné názory i v občanskoprávní teorii.¹⁴⁾ Podle § 46 zákoníku mezinárodního obchodu má nedovolená odkládací podmínka za následek neplatnost celého úkonu a k nedovolené rozvazovací podmínce se nepřihlíží. Občanský zákoník i zákoník práce podobnou úpravu rovněž postrádají. Za aktuální úkol je třeba považovat prohloubení úpravy podmínek v hospodářském zákoníku alespoň na úrovni zákoníku mezinárodního obchodu. Vhodnější by byla úprava v první části zákoníku obecná pro všechny hospodářskoprávní úkony. Zákaz podmiňovat hospodářské smlouvy je nepraktický a vede spíše k porušování práva než k tomu, že by organizace své úkony nepodmiňovaly, popř. má za následek i úkony disimulované. Opuštění tradičního názvu „podmínka“ není odůvodněné.

Zákaz podmiňování hospodářských smluv o dodávce vede nezbytně k výkladu, že ostatní hospodářskoprávní úkony podmiňovat lze. Při rozlišování hospodářských smluv a jiných dohod to znamená, že je možno podmiňovat i ostatní dohody. Tak je přípustné, aby organizace uzavřela hospodářskou smlouvu a vzápětí závazek změnila dohodou, která již může

¹⁴⁾ Např. v cit. učebnici občanského práva je možno číst: „Nedovolenost podmínky působí neplatnost celého podmíněného právního úkonu, nebo jen podmínky samé...“ (str. 173).

být podmíněna bez jakéhokoli omezení. Považovat takové jednání za obcházející zákon je obtížné.

Zákaz podmínit hospodářskou smlouvu vlastně znamená nutit organizace k tomu, aby uzavření smlouvy odložily na dobu, kdy se všechny okolnosti vyjasní. Takové působení právní úpravy však vůbec není žádoucí.

Jestliže jsou smlouvy uzavřeny na základě povinnosti, bylo by podmínění účinnosti smlouvy obcházením ustanovení o kontraktační povinnosti. V tomto směru je omezení nezbytné.

Zmíněné pochybnosti o striktním prohlášení nedovolených podmínek za neplatné v hosp. zákoníku potvrzuje i úprava v občanském zákoníku: občanský zákoník důsledky nedovolené podmínky výslovně neupravuje; uplatní se proto obecná úprava neplatnosti a z té se většinou vyvozuje neplatnost celého právního úkonu. Občanský zákoník tak vlastně řeší uvedenou otázku stejně jako zákoník mezinárodního obchodu.¹²⁾

Občanský zákoník ovšem stejně jako zákoník práce alespoň torzo úpravy podmínek obsahuje. V § 36 především obecně připouští, aby vznik, změna nebo zánik práva či povinnosti byly vázány stranami na splnění podmínky. Stanoví, že k nemožné podmínce, na niž je vázán zánik práva nebo povinnosti, se nepřihlíží. Je upraven i případ záměrného zmaření splnění podmínky účastníkem, jemuž je její nesplnění na prospěch. Právní úkon se stává nepodmíněným. Jestliže účastník záměrně způsobí splnění podmínky, ač nemá právo tak učinit, a splnění podmínky je mu na prospěch, ke splnění podmínky se nepřihlíží. Zákoník práce v § 241 uvedenou úpravu převzal.

Zákoník mezinárodního obchodu věnuje podmínkám celý jeden oddíl (5 paragrafů). Má speciální ustanovení o obecné přípustnosti podmínek (§ 44 odst. 1). Obecně charakterizuje odkládací a rozvazovací podmínku a stanoví vývratitelnou právní domněnku, že podmínka je odkládací, nevyplývá-li z úkonu nebo z jeho povahy nic jiného. Shodně upravuje záměrné zmaření nebo splnění podmínky jako pracovní a občanský zákoník (§ 46 ZMO). Navíc upravuje i nedovolené podmínky (viz výše). V § 47

¹²⁾ K tomu srovnej názor z období přípravy občanského a hospodářského zákoníku — LUBY, Š.: Právne úkony a zmluvy v osnove Občianskeho zákonníka a v návrhu Hospodárskoho zákonníka, Právny obzor, 46, 1963, 3, str. 152: „V zmysle dôvodovej zprávy bude treba otázky týkajúce sa podmienok riešiť takto: ... 2. Neplatnosť právneho úkonu na základe neprípustnosti podmienky treba ustáliť na základe ustanovenia, že právny úkon nesmie odporovať zákonu alebo záujmom spoločnosti (§ 18 osnovy) ...“ Podrobnejši se k této otázce autor vrací později — LUBY, Š.: Právne úkony v československom občianskom zákoníku, Právnické štúdie, 17, 1969, 1, str. 26: „Ak je podmienka nedovolená, je celý právny úkon neplatný, iba že by podmienka tvorila takú časť právneho úkonu, ktorú podľa toho, čo vyplýva z povahy právneho úkonu alebo z jeho obsahu, alebo z okolností, za ktorých k nemu došlo, možno oddeliť od ostatného obsahu úkonu; totiž v tom prípade je neplatná len podmienka, resp. tá časť právneho úkonu, ktorú podmiňuje.“

ZMO je obsažena významná dispozitivní norma, podle níž v případě, že z vůle účastníků nebo z povahy úkonu neplyne něco jiného, působí účinky splnění podmínky nazpět do doby, „kdy se právní úkon stal“. Zákondárce upravil i takové právní úkony, jejichž „následkem je opakované nebo nepřetržité plnění“. Je-li tento úkon závislý na rozvazovací podmínce, „nemá její splnění účinky na plnění, která se již stala, ledaže si účastníci ujednali něco jiného“. Tato úprava je významná i v širším kontextu. Hospodářský zákoník zvláštnosti takovýchto závazků nebere na vědomí, což přináší nemalé praktické obtíže (např. v souvislosti s fakturováním). Proto by byla potřebná úprava závazků takového „kontinuálního“ typu nejen v souvislosti s podmínkami, ale také např. ohledně splnění, fakturování apod.

Užitečné může být i ustanovení, jaké obsahuje zákoník mezinárodního obchodu v § 48, podle něhož účastník, který je podmíněně zavázán, je povinen zdržet se všeho, co by mohlo znemožnit nebo znesnadnit splnění jeho podmíněné povinnosti, dokud není o podmínce rozhodnuto.

V období přípravy občanského a hospodářského zákoníku se odůvodňovalo vypouštění podobných ustanovení jejich kasuističností. Zkušenosti s „jednoduchou“ úpravou však ukazují, že „zjednodušení“ je komplikující, protože klade daleko větší nároky na interpretaci, interpretace se stává příliš tvůrčí, je proměnlivá a snižující právní jistotu. Interpretace nezaručuje, že bude vždy respektován duch zákona a často vede k neoficiální novelizaci. Proto je naléhavý požadavek precizní, komplexní a logicky skloubené právní úpravy. Navíc hospodářský zákoník trpí nevyvážeností, neproporcionálností nejen v obecně známém smyslu, tj. neúplnou úpravou vertikálních vztahů a rozsáhlejší úpravou závazkových vztahů, ale také ve smyslu vyváženosti mezi obecnou a zvláštní úpravou. Obecná úprava právních skutečností je jenom kusá. Části upravující jednotlivé druhy hospodářských závazků byly během let doplňovány ustanoveními někdy skutečně až kasuistickými. Praxe s těmito změnami vyjadřuje spokojenost. Nepoměr mezi obecnou a zvláštní úpravou se tím však prohloubil. Proto je velmi aktuální doplnit i obecnou úpravu o všechna potřebná ustanovení. Mezi nimi významné místo patří i úpravě podmínek.

Nejběžnějším a nejvýznamnějším druhem právních úkonů v právu hospodářském, občanském i mezinárodního obchodu jsou *smlouvy*. Smlouvy mají velký význam i v pracovním právu. K obecné úpravě právních úkonů je proto často přiřazována i úprava smluv a jejich uzavírání.

Hospodářský zákoník systematicky oddělil obecnou úpravu právních úkonů od úpravy hospodářských smluv (část první, část šestá). Navíc rozlišuje hospodářské smlouvy a *jiné dohody* socialistických organizací. Mnoho významných ustanovení v šesté části včetně úpravy uzavírání se vztahuje jenom na hospodářské smlouvy. O to nejasnější je právní režim

ostatních dohod. Rozhodovací praxe se někdy od striktního výkladu odchyluje a postupuje podle úpravy uzavírání hospodářských smluv i při rozhodování o dohodách. Např. zcela běžně jsou vydávána rozhodnutí o nahrazení dohody o podstatných náležitostech hospodářské smlouvy, jak to umožňuje § 153 odst. 3 písm. c) hosp. zákoníku, i pro změny závazků. Podle hospodářského zákoníku se ale změny závazků provádějí dohodami, které nejsou hospodářskými smlouvami. Arbitráž by tu musela postupovat podle § 26 odst. 2 zákona o hospodářské arbitráži, popř. podle § 118 hosp. zákoníku.

Uvedená skutečnost svědčí o tom, že rozlišování smluv a dohod není příliš vhodné. Pro organizace není snadno pochopitelné, že závazek, který vznikl smlouvou, může být změněn jenom dohodou. *Sjednacení* režimu dvoustranných právních úkonů by usnadnilo aplikační praxi a zjednodušilo právní úpravu.

S řešením této otázky souvisí i náležitost písemné formy hospodářských smluv a dohod, která v praxi přináší problém bezesmluvních dodávek. Jen zřídka je tento negativní důsledek zásady vyslovené v § 23 zmírňován využitím práva hospodářské arbitráže prohlásit za platný úkon, jenž je neplatný jenom pro nedostatek formy. Pozitivně může proto působit i změna rozhodovací praxe. V poslední době se objevuje myšlenka zakotvení odpovědnosti za vady i pro bezesmluvní dodávky a zachování principu povinné písemné formy. Domnívám se, že takové řešení by bylo v rozporu se základními právními principy (vznik vlastnického práva z deliktu; vznik odpovědnosti bez protiprávního úkonu). Základním problémem je povinná písemná forma smluv a řešení je třeba hledat v úpravě tohoto pravidla — buď od písemné formy upustit, nebo ji omezit jenom na některé smlouvy, anebo zvolit řešení obdobné jako v zákoníku práce, to znamená ne vždy vázat na porušení povinnosti písemné formy neplatnost úkonu. Možným řešením by byla také relativní neplatnost.

Občanský zákoník v hlavě čtvrté o právních úkonech vyděluje skupinu ustanovení pod rubrikou „Smlouvy“. Úprava uzavírání smluv se značně liší od hospodářského zákoníku. Za příliš funkční nepovažuji ustanovení § 43 obč. zák., podle něhož jsou účastníci povinni dbát, aby při úpravě smluvních vztahů bylo odstraněno vše, co by mohlo vést ke vzniku rozporů. V hospodářském zákoníku v tomto směru vystačíme s povinností spolupráce mezi socialistickými organizacemi.

Vznik smlouvy je upraven občanským zákoníkem tak, že se požaduje shoda na obsahu smlouvy. To odpovídá úpravám v hospodářskoprávních předpisech, vyžadujícím dohodu o celém obsahu smlouvy. Taková formulace je přesnější. Pokud by byly realizovány náměty, jež se objevily v hospodářskoprávní teorii,¹³⁾ znamenalo by to přiblížení k obecné úpravě občanského zákoníku. Na rozdíl od hospodářského zákoníku stanoví § 45

odst. 2 obč. zák., že k uzavření smlouvy nedojde, je-li návrh přijat opožděně. Takové přijetí považuje občanský zákoník za nový návrh. Hospodářský zákoník naopak v § 154 odst. 3 stanoví zásadu, že i opožděná akceptace způsobuje vznik smlouvy. Organizace má pouze možnost zabránit tomu svým včasným projevem vůle. Rozdílná úprava se obtížně prosazuje v právním vědomí a vede k tomu, že někdy vznikne hospodářská smlouva, aniž si to organizace uvědomují. Z tohoto hlediska by sjednocení úpravy bylo užitečné.

Zákoník mezinárodního obchodu, který upravuje uzavírání smluv v hlavě třetí „Obecná ustanovení o závazkových vztazích“ a který má tedy systematickou koncepci shodnou s hospodářským zákoníkem, prohlašuje v § 110 návrh, který nebyl přijat ve lhůtě, za zaniklý. Odchyldkou je případ podle § 111 odst. 1 ZMO, kdy akceptace sice dojde po lhůtě, avšak navrhovatel musel poznat, že přijetí bylo vypraveno včas, a přesto bez zbytečného odkladu neprohlásil, že je odmítá jako opožděné. Zákoník mezinárodního obchodu je tedy v tomto směru bližší občanskému zákoníku.

Základní řešení vzniku smlouvy je v zákoníku mezinárodního obchodu podobné jako v hospodářském zákoníku. Požaduje se shoda alespoň o podstatných částech smlouvy, za něž se považují jednak ty, o nichž dala jedna strana najevo, že dohoda o nich je předpokladem uzavření smlouvy, jednak ty, které jsou uvedeny v zákoníku pro jednotlivé druhy smluv.

Zákoník práce upravuje smlouvy stručně ve dvou ustanoveních (§ 244, 245) v první hlavě páté části, tedy v rámci úpravy právních úkonů. Kromě toho je v § 245 zákoníku práce upraveno odstoupení od smlouvy.

Odlišnosti v úpravě délky akceptační lhůty v hospodářskoprávních předpisech je možno považovat za odůvodněné vzhledem k povaze hospodářských závazků.

V § 47 odst. 1 občanský zákoník obecně upravuje závažnou otázku: „Jestliže zákon stanoví, že ke smlouvě je třeba rozhodnutí příslušného orgánu, je smlouva účinná tímto rozhodnutím, Je-li rozhodnutí záporné, smlouva se ruší.“ Podrobně se otázkou potřebnosti podobné úpravy v hospodářském zákoníku zabýval K. Čapek.¹⁴⁾ Odlišné stanovisko vyjádřil V. Libánský.¹⁵⁾ Domnívám se, že Čapkův návrh je vhodnější, přestože souhlasím s tím, že v hospodářské praxi se stále častěji nerozlišuje mezi platností a účinností smlouvy. Rozdíl mezi nimi však existuje, není možné

¹³⁾ LIBÁNSKÝ, V.: Uzavírání hospodářských smluv, výzkumná práce, ÚHP Praha, 1984, str. 37 (a obdobně str. 65): „...navrhují v závěru této práce obecné řešení úpravy vzniku hospodářských smluv, založené na třech pravidlech: a) hospodářská smlouva vzniká dohodou o celém obsahu; b) stanoví-li právní předpis náležitosti podstatné pro vznik smlouvy, vzniká hospodářská smlouva dohodou o těchto náležitostech; c) právní předpis může upravit vznik hospodářské smlouvy jiným způsobem.“

ho právní úpravou smazat. Tak např. podmínky v právních úkonech jsou na rozlišování platnosti a účinnosti založeny. Jasně rozlišení v právní úpravě by mohlo vést k potřebnému posunu v právním vědomí.

Občanský i pracovní zákoník v rámci úpravy smluv obsahují i ustanovení o *odstoupení* od smlouvy. Zákoník mezinárodního obchodu upravuje odstoupení v rámci zániku závazků (§ 235 ZMO). Hospodářský zákoník se odlišuje terminologií, protože užívá název „odstoupení od závazku“, a tím, že je obecně upravuje jenom jako důsledek prodlení (§ 138 hosp. zák.).

Podle § 48 obč. zák. může účastník odstoupit od smlouvy jen, jestliže je to stanoveno v zákoně nebo účastníky dohodnuto. Zcela obdobné ustanovení obsahuje zákoník práce v § 245. Zákoník mezinárodního obchodu podobně jako hospodářský zákoník upravuje odstoupení v souvislosti s odpovědností za prodlení. Úprava je však podstatně podrobnější — rozlišuje se prodlení dlužníka a prodlení věřitele, právo odstoupit vzniká bez dalšího při prodlení, které zakládá podstatné porušení smluvní povinnosti. V případě prodlení, které zakládá nepodstatné porušení smluvní povinnosti, musí být splněny další předpoklady podobně jako podle hosp. zák. (§ 237 ZMO). I některá další, podrobnější ustanovení zák. mezinárodního obchodu by mohla mít pozitivní funkci v hospodářském zákoníku (např. podle § 239 není věřitel oprávněn odstoupit od smlouvy po dobu prodlení dlužníka, po kterou je smluveno placení smluvní pokuty apod.).

Významnou součástí úpravy právních úkonů hraničící s úpravou právní subjektivity je *jednání jménem socialistické organizace* (a její organizační složky, již je přiznána právní subjektivita), popř. jménem jiné právnické osoby.

Podle hospodářského zákoníku socialistické organizace mohou jednat buď prostřednictvím svých orgánů (statutárních nebo jiných), anebo prostřednictvím zástupců. To je zakotveno mezi ustanoveními o právních úkonech socialistických organizací.

Občanský zákoník obdobná ustanovení řadí do rámce úpravy subjektů občanskoprávních vztahů. Obsahově je § 20 obč. zák. odlišný od hospodářského zákoníku. Sjednocení úpravy by bylo nanejvýš potřebné

¹⁴⁾ ČAPEK, K.: K problematice účinnosti právních úkonů, Právník, 125, 1986, 9, str. 819—832. Přisvědčit je třeba jeho závěru: „Máme za to, že nová občanskoprávní úprava účinnosti smluv by mohla být do jisté míry vzorem pro novou hospodářskoprávní úpravu. Nová úprava by měla mít obecný charakter. Schválení právního úkonu by nikdy nemělo být podmínkou platnosti právního úkonu, nýbrž jediné jeho účinnosti...“ K. Čapek v cit. článku rovněž rozebírá § 47 odst. 3 obč. zák., jehož formulace není optimální.

¹⁵⁾ LIBÁNSKÝ, V.: cit. práce, str. 63: „Domnívám se, že pro uvedené rozlišování není věcných důvodů. Je proto možné používat v hospodářskoprávních předpisech pouze jedinou z uvedených právních konstrukcí. Blíží k chápání hospodářských pracovníků je podle mého názoru konstrukce první, jež souhlas nebo schválení smlouvy považuje ve stanovených případech za podmínku její platnosti, resp. přesněji řečeno jejího platného vzniku.“

a v tomto případě by bylo lépe přiklonit se k preciznější formulaci hospodářskoprávní.

Podle § 20 obč. zák. socialistická organizace jedná svými pracovníky a členy, kteří plní její úkoly. Občanský zákoník tedy neužívá termín „orgán“ socialistické organizace. Nerozlišuje proto ani mezi statutárním a jiným orgánem. Základní konstrukce, podle níž jsou právní úkony činěné těmito osobami právními úkony organizace, je shodná s řešením hospodářského zákoníku. Rozsah jednatelského oprávnění však občanský zákoník neupravuje a ani neodkazuje na žádný jiný pramen. Právními úkony organizace jsou ovšem jenom úkony, které jménem organizace činí „pracovníci a členové v mezích svých oprávnění“. Meze jejich oprávnění bude nutno posuzovat právě podle hospodářského zákoníku.

V § 20 obč. zák. jsou upraveny důsledky překročení jednatelského oprávnění. Takový úkon má právní následky jenom tehdy, „pokud se ... týká úkolů organizace“ a „jde-li o překročení, o němž druhý účastník nemohl vědět“. Prvý předpoklad je nutno vykládat v souladu s § 18 hosp. zák. upravujícím rámec speciální subjektivity. Druhý předpoklad je ochranou druhé strany obdobnou § 21 odst. 3 hosp. zák. Na rozdíl od hospodářského zákoníku, který připouští ratihabici při překročení jednatelského oprávnění jiným než statutárním orgánem, občanský zákoník podobné ustanovení nemá. To nelze vykládat jinak, než že v občansko-právním vztahu nelze tuto vadu právního úkonu zhojit. Domnívám se, že pro tuto rozdílnost nejsou důvody.

Podle hospodářského zákoníku může socialistická organizace jednat také prostřednictvím *zástupce*. Občanský zákoník upravuje zastoupení v § 22 an. Ustanovení o tom, že „zastupovat jiného nemůže ten, kdo sám není způsobilý k právnímu úkonu, o který jde, ani ten, jehož zájmy jsou v rozporu se zájmy zastoupeného“ v hospodářském zákoníku nemá obdobu a pro zastupování socialistických organizací ani není v plné míře použitelné. Činí-li totiž hospodářskoprávní úkon jménem organizace občan, nemá nikdy jako fyzická osoba hospodářskoprávní způsobilost k právním úkonům. Na druhé straně by bylo třeba stanovit výslovně i pro hospodářskoprávní vztahy, zda si může zástupce ustanovit dalšího zástupce (§ 24 obč. zák.). Občanský zákoník podobně jako hospodářský připouští dodatečné schválení úkonu, jímž byl překročen rozsah jednatelského oprávnění zástupce (§ 25 obč. zák.).

Neracionální je rozdílná úprava náležitostí plné moci v občanském a v hospodářském zákoníku. Podle hospodářského zákoníku musí mít plná moc vždy písemnou formu, musí vymezovat rozsah zmocnění a může ji vystavit jenom statutární orgán (§ 22 odst. 1 hosp. zák.). Podle občanského zákoníku musí být v plné moci uveden rozsah zmocnění. Písemná forma se vyžaduje jenom v případě, že právní úkon činěný zástupcem má mít

zvláštní formu, a dále v případě, že se netýká jen určitého právního úkonu. Ve většině případů zastoupení socialistické organizace zřejmě bude i podle této úpravy písemná forma nezbytná a § 31 obč. zák. se tak do jisté míry hospodářskému zákoníku přibližuje. Občanský zákoník však vůbec nepožaduje, aby plnou moc vystavil statutární orgán, což je koneckonců v souladu s § 20 obč. zák., který nerozlišuje statutární a jiné orgány organizací. Sladění obou úprav přitom nebrání věcné důvody. Na druhé straně úpravu zániku plné moci by bylo užitečné včlenit i do hospodářského zákoníku. Je to otázka velmi praktická, která za současného stavu může být řešena jenom prostřednictvím § 354 odst. 9 hosp. zák. (smlouva o obstarání záležitostí), což však je v nerovnováze s konstitutivním pojetím plné moci podle § 22 odst. 1 hosp. zák. („oprávnění zastupovat... vzniká udělením písemné plné moci“ — není řečeno, jak zaniká).

Zákoník práce na rozdíl od občanského i hospodářského zákoníku zařazuje úpravu jednání jménem socialistické organizace do první části, hlavy druhé, odtrhává tato ustanovení od ustanovení o právních úkonech. Stejně jako občanský zákoník považuje úpravu jednání jménem organizace za součást úpravy subjektů pracovněprávních vztahů.

Podle § 9 zák. práce činí právní úkony v pracovněprávních vztazích především statutární orgán. Na rozdíl od občanského pracovní zákoník tedy tento pojem zná. Jiní pracovníci jsou oprávněni jako orgány organizace činit úkony „vyplývající z jejich funkcí stanovených organizačními předpisy“ (§ 9 odst. 1 zák. práce). Rozsah jednatelského oprávnění jiných orgánů není upraven zcela shodně jako v zákoníku hospodářském (neumožňuje jednat v případech, kdy je to v hospodářském styku obvyklé, tedy neobsahuje podobnou pružnou formulaci jako § 21 odst. 2 hosp. zák.). Zákoník práce nevymezuje pojem statutárního orgánu, což je optimální řešení umožňující výklad podle hospodářského zákoníku.

Pochybnosti vyvolává § 9 odst. 3 zák. práce, v němž je užit název „vedoucí pracovníci organizace“ a vysvětlen je jako „orgány, jakož i její další pracovníci, kteří jsou pověřeni vedením na jednotlivých stupních řízení organizace...“. Vedoucími pracovníky jsou tedy *všechny orgány* a ještě někteří další. Oněmi dalšími mohou být pracovníci, kteří sice vykonávají řídicí funkci uvnitř organizace, ale nejsou oprávněni činit za organizaci právní úkony. Není ale v souladu s pojetím hospodářského zákoníku, jestliže všechny orgány socialistické organizace, tedy všichni ti, kdo mohou činit právní úkony za organizaci (a budou to úkony nejen pracovněprávní, ale také hospodářskoprávní a občanskoprávní), mají být zároveň vedoucími pracovníky. Hospodářský zákoník chápe pojem orgánu velmi široce, bez závislosti na tom, zda konkrétní pracovník nebo člen je současně vedoucím pracovníkem. To je závažná nejednotnost v pojetí dvou příbuzných zákoníků.

Podle § 9 odst. 2 zák. práce může organizace písemně *pověřit* další své *pracovníky*,¹⁶⁾ aby činili určité právní úkony v pracovněprávních vztazích jejím jménem. To je zcela specifický pracovněprávní institut, jenž nemá obdobu ani v občanském, ani v hospodářském právu. Pověření je tedy specifický pracovně právní úkon, jenž musí mít písemnou formu a musí obsahovat rozsah pověření. Není stanoveno, kdo může takové pověření v organizaci vydat.

V § 14 an. zákoníku práce jsou převzata ustanovení občanského zákoníku o zastoupení. Znamená to, že socialistické organizace mohou jednat v pracovněprávních vztazích třemi způsoby: svými orgány, pověřenými pracovníky a prostřednictvím zástupců. Zástupcem nemůže být pracovník organizace — na rozdíl od hospodářskoprávních vztahů.¹⁷⁾

Zákoník mezinárodního obchodu obsahuje rovněž rozdílnou úpravu. V podstatě však vychází ze stejné koncepce jako ostatní příbuzné zákoníky, to znamená, že organizace mohou jednat svými orgány nebo zástupci. Úprava orgánů organizací je zařazena do prvního dílu o osobách. Podle § 9 ZMO je stanoveno, kterými orgány právnická osoba jedná, v právních předpisech, podle nichž byla zřízena, nebo ve stanovách na jejich základě vydaných. Vlastní úprava tedy není dána zákoníkem. Pokud jde o socialistické organizace, plyne z občanského zákoníku. Koncepci přímého jednání právnických osob vyjadřuje § 9 odst. 2 ZMO, v němž se uvádí, že právní úkony, které jménem právnické osoby nebo státu činí jejich orgány v mezích svých oprávnění, jsou vždy právními úkony právnické osoby nebo státu.

Ustanovení o zastoupení jsou umístěna v rámci úpravy právních úkonů. Plná moc podle zákoníku mezinárodního obchodu musí mít písemnou formu jenom tehdy, jestliže úkon, pro nějž je udělena, má mít také písemnou formu. Podrobně je upraven zánik plné moci. Jenom zákoník mezinárodního obchodu upravuje prokuru a zmocnění při provozu podniku. Ustanovení § 71 ZMO o zmocnění při provozu podniku je blízké úpravě rozsahu jednatelského oprávnění jiného orgánu socialistické organizace v § 21 odst. 2 hosp. zák.

Podaný přehled právní úpravy, který měl umožnit plastičtější zhodnocení úpravy v hospodářském zákoníku, byl jen velmi povšechný. Přesto je možno z tohoto hrubého srovnání vyvodit některé závěry.

Všechny zkoumané zákoníky upravují v obecné rovině právních skutečností především právní úkony (nezabývala jsem se vzhledem k nedostatku místa ustanoveními o počítání času, o promlčení a prekluzi, která

¹⁶⁾ Srov. např. TEJKAL, J. a kol.: Zákoník práce v otázkách a odpovědích, Práce, Praha 1968, str. 13; KALENSKÁ, M. a kol.: Československé pracovní právo, Panorama, Praha 1981, str. 56.

¹⁷⁾ KALENSKÁ, M. a kol.: cit. dílo, str. 58.

jsou zpravidla umístěna na jiných místech v zákoně). Hospodářský zákoník, ačkoli vychází z hospodářskoprávní teorie jednotné úpravy horizontálních a vertikálních vztahů, zachovává tuto tradiční omezenost a neupravuje akty hospodářského řízení, což je přetrvávající a praxi neustále pocíťovaná mezera. V tomto směru je odklon od příbuzných zákoníků nejen žádoucí, ale zcela nutný.

Úprava právních úkonů se v mnoha směrech odlišuje a často bezdůvodně. Hospodářský zákoník má úpravu příliš stručnou, mezerovitou. Řada ustanovení obsažených v ostatních zákonících v hospodářském zákoníku chybí, ač by byla potřebná. Mezery v právní úpravě musí doplňovat rozhodovací praxe. Úprava v hospodářskoprávních předpisech je komplikována rozlišováním hospodářských smluv a jiných dohod. Obecná úprava dohod zcela chybí (s výjimkou formy). Přezkoumat by bylo třeba rozdělení úpravy mezi prvou a šestou část zákoníku. Odlišnosti hospodářskoprávní terminologie jsou někdy neodůvodněné. Velmi důležitý je požadavek koordinace úprav jednání jménem socialistické organizace. K tomu přistupuje ještě naprostý nedostatek obecné úpravy jednání za orgány hospodářského řízení ve vertikálních vztazích, popř. i ve vztazích horizontálních. I v této oblasti by měla být hospodářskoprávní úprava podrobnější.

II.

PŘÁVNÍ SKUTEČNOSTI V HOSPODÁŘSKOPRÁVNÍCH PŘEDPISECH NIŽŠÍ PŘÁVNÍ SÍLY

Poté, co jsem se pokusila podat stručný obraz o nejobecnější úpravě právních úkonů v hospodářském zákoníku ve srovnání s příbuznými zákoníky, je možno přistoupit k výkladu poznatků, jež přineslo zkoumání několika výše jmenovaných právních předpisů nižší právní síly. Na tyto předpisy hledím rovněž pod zorným úhlem zkoumání právních skutečností, i když se již neomezují jenom na právní úkony. V předchozí části jsem byla nucena pohled zúžit — jednak proto, že rozsah této práce je omezený, jednak s ohledem na rozdílný předmět jednotlivých právních odvětví.

Předpisy nižší právní síly jsem zkoumala se snahou zachytit veškeré právní skutečnosti jimi upravené. I na tomto úseku jsem však byla nucena brát ohled na rozsah práce, což vedlo k omezení záběru.

Získaný materiál bylo nutno posuzovat na základě předchozí klasifikace hospodářskoprávních skutečností. Tuto klasifikaci je možno nazvat pracovní, nemá být řešením teoretického problému klasifikace hospodářsko-

právních skutečností. V následujícím textu budu rozlišovat *atypické skutečnosti*, které nemají znaky žádné z dalších skupin a o nichž je i někdy možno konstatovat, že vůbec právními skutečnostmi nejsou; dále *právní úkony*, *protiprávní jednání*, *akty hospodářského řízení* a *události*. Záměrně se nezabývám protiprávními stavy, jejichž vymezení považuji za příliš nejasné. Na druhé straně považuji za nezbytné alespoň se zmínit o otázce dispozitivnosti a kogentnosti hospodářskoprávních norem.

1. Atypické hospodářskoprávní skutečnosti

Vcelku je obecně přijímán názor, že hranice právní normy jsou neurčité a neurčité jsou i hranice hypotézy právní normy. Za součást hypotéz právních norem vyjádřených v určitém právním předpise by bylo možno považovat i ustanovení upravující předmět úpravy. Vymezuje okruh společenských vztahů, na něž se příslušná právní úprava vztahuje. Použití libovольné dispozice vyjádřené v právním předpise je možné jenom za předpokladu, že se jedná o vztah v rámci tohoto okruhu. Jako příklad je možno uvést § 1 vyhl. č. 49/1985 Sb., o základních podmínkách prací a služeb v oblasti automatizovaného zpracování dat (dále jen ZPD automatizovaného zpracování dat): „Tato vyhláška upravuje hospodářské závazky a) k provedení prací spojených s vypracováním projektové dokumentace automatizovaných systémů a její poskytování jiným uživatelům, b) k provedení prací a služeb spojených s automatizovaným zpracováním dat, c) k poskytnutí dat z datové základny dodavatele...“ V § 1 odst. 2 cit. vyhl. je negativní vymezení: „Vyhláška neupravuje vztahy, jejichž předmětem je provádění prací a) podle předpisů o zabezpečení vědeckotechnického rozvoje, b) jako součást dodávek počítačových systémů...“ Někdy je obdobné ustanovení nazváno „rozsah platnosti“ (vyhláška č. 154/1975 Sb.). Kromě předmětu úpravy bývají v prvých ustanoveních předpisů vymezeny základní pojmy nebo stanoveny obecné povinnosti.

Součástí úvahy o možnosti použití určitého ustanovení právního předpisu se proto vždy stává posouzení, zda vztah patří do předmětu úpravy. S vlastní povahou upravovaného vztahu právní předpis spojuje obecný právní následek — právní režim vztahu, jeho podřízení určité právní úpravě. Na druhé straně sama povaha vztahu zpravidla ještě nemá za následek vznik subjektivního práva nebo povinnosti.

Společenský vztah, který se má stát součástí předmětu úpravy, musí často nabýt určité formy, formy právního vztahu. Tak např. musí vzniknout hospodářský závazkový vztah určitého druhu, aby bylo možno použít ustanovení určitých základních podmínek dodávky. Ke vzniku závazkového vztahu však je zapotřebí určité právní skutečnosti.

Ustanovení o předmětu úpravy právního předpisu je proto možno chápat jako hypotézu (součást hypotézy) řady právních norem. Právně významnou skutečností v tomto případě je, aby společenský vztah patřil do popsaného okruhu vztahů. Splnění tohoto předpokladu může být důsledkem jiné právní skutečnosti (hospodářské smlouvy) nebo může plynout jenom z přirozené povahy věci nebo činnosti nebo subjektu nebo z jiné skutečnosti. Z hlediska předmětu úpravy je zpravidla rozhodné, zda nastane skutečnost určité specifické povahy a právě tato specifická povaha. Např. není rozhodující, že byla uzavřena hospodářská smlouva, ale že to byla smlouva určitého typu s určitým předmětem plnění — ne pouze smlouva o dodávce výrobků, ale smlouva o dodávce spotřebních výrobků nebo strojírenských výrobků nebo zemědělských výrobků. V případě vyhlášky o fakturování je předpokladem jejího použití, že byla uzavřena smlouva o dodávce (nebo jinak vznikl závazek) a že dodávka byla (řečeno zjednodušeně) splněna.

Užší nebo širší vymezení předmětu úpravy určuje větší nebo menší obecnost právní normy. Čím je právní norma speciálnější, tím užší je předmět její úpravy a tím početnější jsou podmínky stanovené v hypotéze pro její použití. Vlastní *povaha vztahu* je právně významnou skutečností, ať už je dána čímkoli. Skutečnosti podmiňující povahu vztahu mnohdy nelze redukovat na tradiční právní skutečnosti.

Dosti často kontinuálně s vymezením předmětu úpravy v úvodních ustanoveních právních předpisů pokračuje zužování okruhu vztahů v podmiňujících částech jednotlivých dalších ustanovení právního předpisu. Tak jako říkáme, že právní řád je soustavou právních norem, bylo by možno říci, že každá dispozice má jednu velkou hypotézu, v níž jsou zahrnuty podmínky použití od těch nejobecnějších v předpisech nejvyšší právní síly až po podmínky stanovené bezprostředně se samotnou dispozicí. Na těchto vnitřních vazbách právního řádu nic nemění, zda všechny tyto podmínky budeme považovat za právní skutečnosti, nebo zda pojem právní skutečnosti omezíme jen na některé z nich.¹⁸⁾

V rámci tohoto zužování jsou formulovány mnohé podmínky, které necítíme jako právní skutečnosti, ač by za ně i mohly být považovány. Např. podle § 7 vyhl. č. 61/1986 Sb., o prozatímní správě národního majetku, „Movité věci muzejní a galerijní hodnoty, popř. hodnoty dokumen-

¹⁸⁾ Zajímavým pokusem o teoretické vyjádření této složité souvislosti je koncepce V. B. Isakova: „Ve struktuře faktických okolností spojených s vyvoláním právních následků lze vyčlenit tři okruhy skutečností. Prvou skupinou jsou společensky významné skutečnosti, jež v souhrnu vytvářejí tu nebo jinou společenskou situaci... Druhým okruhem skutečností jsou právní podmínky — okolnosti, jež mají právní význam z hlediska vzniku právních následků, ale nejsou s nimi spjaty přímo, ale prostřednictvím jednoho nebo několika zprostředkujících článků...“ (Přeložila I. P.) Třetím okruhem jsou právní skutečnosti. Viz ISAKOV, V. B.: Juridičeskije fakty v sovětskom prave, Jurid. litěratúra, Moskva 1984, str. 20—21.

tující vývoj společnosti dá okresní národní výbor...“ a dále: „Kulturní památky a věci muzejní a galerijní hodnoty vojenského charakteru převede...“. Podobně v tomtéž ustanovení: „Movité věci archivní hodnoty převede...“ nebo „poštovní známky a jiné poštovní ceniny včetně jejich sbírek, pokud mají muzejní, galerijní nebo archivní hodnotu, převede bezplatně...“. Podobných příkladů, kdy *povaha věci* nebo *cena věci* má (dokonce bezprostřední) právní následek, je možno uvést mnoho a nejen v právě citované vyhlášce. Takovouto skutečnost je obtížné přiřadit k právním událostem, ačkoli k nim má zřejmě nejbližší. V názvu „událost“ je však obsažen jakýsi prvek dynamičnosti. Předpokládáme, že to je určitý jev, který nastává nezávisle na lidské vůli. Povaha věci je statickou okolností, často je vyvolána právě lidskou činností.

Mezi atypické skutečnosti, které jsem nazvala „povaha věci“, je možno zahrnout i některé složitější formulace v právních předpisech. Stejnorodou se zdá např. skutečnost uvedená v § 18 odst. 1 vyhl. č. 73/1985 Sb., o základních podmínkách dodávky zemědělských výrobků a zemědělských potřeb (dále jen ZPD zemědělských výrobků): „Na plnění smlouvy se započítávají zemědělské výrobky v jakosti odpovídající technickým normám, popř. technickým podmínkám a není-li jakost takto stanovena, jakosti dohodnuté ve smlouvě.“ V tomto případě se jedná o stanovení náležitostí právního úkonu — splnění. Je ale možno také říci, že to je dispozice právní normy (je stanovena povinnost započítat...) a je možno uvedenou formulaci interpretovat i jako sankci (nemá-li předmět plnění stanovené vlastnosti, nezapočítá se na plnění smlouvy).

Ačkoli v obou popsanych případech má právní význam povaha věci, její vlastnosti, jsou tu i významné rozdíly. V prvním případě jsou právně relevantní přirozené vlastnosti věci, nepředpokládá se jejich ovlivnění právním subjektem. V druhém případě je naopak právní povinností subjektu poskytnout předmět s určitými vlastnostmi. Právní subjekt tyto vlastnosti má ovlivnit, mají být výsledkem jeho chování. Z těchto důvodů se může povaha věci jednou objevit jako atypická skutečnost a jindy mohou být vlastnosti věci náležitostí právního úkonu.

Hypotézy právních norem jsou však formulovány natolik rozmanitě, že lze nalézt i další variantu právního významu povahy věci. Podle § 6 odst. 6 vyhl. č. 61/1986 Sb. může okresní národní výbor z věcí nabytých státem v řízení o dědictví výjimečně prodat občanovi movité věci, „které *pro něho mají význam* jako památka na zemřelého“. Takovýto charakter předmětu nevyplývá z objektivních vlastností věci, ale z okolností subjektivní povahy. Lze také říci, že rozhodující je vztah občana k věci.

Zjistit hranici jednotlivých složek právní normy je v textu právní normy mnohdy obtížné. V hospodářském právu je třeba všimnout si také poměru mezi zakotvením právních skutečností v hypotézách norem a mezi

dispozemi tzv. *kompetenčních norem*, v nichž je stanoveno, který orgán může učinit jaké opatření a v jakém okruhu vztahů. Tato problematika se rovněž dotýká otázek hospodářskoprávní subjektivity, protože ta je ve vertikálních vztazích vyjadřována právě kompetenčními normami (do kterých vztahů může orgán vstupovat). Těmito normami jsou vlastně zároveň stanoveny *podmínky* pro určitý postup, určité rozhodnutí apod. Hranice dispozic a hypotéz je zcela nejasná. Jako příklad takového ustanovení, které je možno posuzovat několikerým způsobem, je možno uvést § 5 odst. 2 vyhl. č. 61/1986 Sb. Specifické pro hospodářské právo je, že většinou podobné úpravy mají hmotněprávní povahu. O procesněprávních normách je možno mluvit jenom tam, kde rozhodují státní orgány o právních poměrech účastníků. Řízení hospodářské činnosti může být upraveno podobně, ale jedná se o kvalitativně jiné vztahy, v nichž vystupují orgány hospodářského řízení svým jménem, neprojevují státní vůli, ale vůli vlastní. Tam, kde řízení uskutečňují orgány státní správy, je ovšem hranice mlhavá. Zřetelná je v nestátním sektoru a na úrovni výrobních hospodářských jednotek.

Podle zmíněného § 5 odst. 2 cit. vyhl. ONV naloží s věcmi a prostředky, jichž nabyl stát výrokem soudu o propadnutí majetku, až po uplynutí tří měsíců od právní moci výroku soudu, jestliže „mohou vzniknout pochybnosti, zda je jich nezbytně třeba k uspokojení životních potřeb osob... a jsou-li předpoklady, že by mohla být podána žádost o jejich vynětí...“. Předpokladem uplatnění tříměsíční lhůty je tedy určitá situace popsaná však velmi vágně a ryze subjektivisticky. Předpokladem ani není, že vznikly pochybnosti, ale jenom to, že by takové pochybnosti mohly vzniknout. Je možné takto neurčitě popsanou situaci, jež je předpokladem odkladu určitého jednání ONV, prohlásit za právní skutečnost? Pokud vzhledem k bezprostřednosti právních následků odpovím kladně, vznikne otázka, jaký druh právní skutečnosti to je.

Je však také zřejmé, že praktická použitelnost takového ustanovení je problematická — jde spíše o jakýsi návod, doporučení národnímu výboru, aby podle konkrétních okolností posečkal. S porušením dispozice není spjata žádná sankce. Na druhé straně je třeba z cit. ustanovení vyvodit závěr, že v případě splnění uvedených podmínek vzniká národnímu výboru právní povinnost dodržet tříměsíční lhůtu.

V právních předpisech bývá poměrně často použito slovo „*výjimečně*“ (např. § 6 odst. 6 cit. vyhl.). Může znamenat, že subjekt se má chovat v souladu s dispozicí ne vždy, ale jenom ojediněle s přihlédnutím k dalším konkrétním okolnostem. Může mít ale také jenom nenormativní, komentářovou povahu informující o tom, že současně uváděná dispozice je vybočením ze zásady. Rozlišit mezi oběma možnými významy je obtížné. Interpretace a především legislativa by měla vždy vycházet z požadavku,

aby právní předpisy obsahovaly jenom ustanovení, která mají normativní obsah.¹⁹⁾ Slovo výjimečně by tedy mělo vždy znamenat, že subjekt nepostupuje v souladu s dispozicí běžně a pravidelně, ale jenom v ojedinělých případech. V tomto smyslu je lze chápat jako součást dispozice, ale není vyloučen ani výklad v rámci hypotézy.

Podobně by bylo možno uvažovat i o jiných výrazech, které se v právních předpisech poměrně často vyskytují — např. „zpravidla“, „ze závažných důvodů“, „v odůvodněných případech“ (srov. § 12 odst. 1, § 13 odst. 3 vyhl. č. 29/1986 Sb.).

Mezi atypickými skutečnostmi formulovanými v hypotézách právních norem je poměrně mnoho předpokladů *subjektivní povahy*, které však nelze zařadit do skupiny hospodářskoprávních činů. Tak např. podle § 24 odst. 2 ZPD zemědělských výrobků „má-li zemědělská organizace podezření, že důvodem onemocnění . . ., je povinna . . .“. Ještě častěji se k podobným subjektivním okolnostem přihlíží v ustanoveních upravujících oprávnění různých orgánů: podle § 6 odst. 2 vyhl. č. 61/1986 Sb. může rodinné domky atd. prodat okresní národní výbor občanům nebo je může převést do správy MNV za účelem jejich prodeje občanům, „považuje-li to za vhodnější“. Podobnými ustanoveními poskytuje právní předpis prostor pro uvážení s ohledem na okolnosti konkrétního případu. Z hlediska právních skutečností je tak umožněno, aby o právním významu různých předem neurčených faktických okolností rozhodl určený subjekt. Právní následky s nimi spojuje právní norma jenom *nepřímo* — prostřednictvím rozhodnutí právního subjektu. Dispozice je v uvedeném ustanovení alternativní a volbu provádí ONV. Subjektivním prvkem je možnost uvážení orgánu o tom, kterým objektivním okolnostem dá ten právní význam, že podle nich rozhodne o postupu podle jedné nebo druhé dispozice.

Subjektivní prvek je obsažen i ve formulacích, které činí aplikaci dispozice závislou na určitém zjištění uskutečněném subjektem. Většinou se jedná o výrazy použité ve zmíněných tzv. kompetenčních ustanoveních. Ustanovení § 1 vyhl. č. 61/1986 Sb. upravuje v prvním odstavci předmět úpravy takto: vyhláška upravuje prozatímní správu národního majetku „a) u něhož při jeho nabytí státem *není patrné* . . .“, nebo „b) o němž se zjistí . . .“. V § 2 odst. 2 téže vyhlášky: „zjistí-li ONV . . .“ a dobře známé formulace hospodářského zákoníku „zjistí-li hospodářská arbitráž . . .“ (§ 24 odst. 2), „jestliže hospodářská arbitráž zjistí“ (§ 142 odst. 4).

Uvedené formulace vycházejí z poznatku, že použití některých právních norem je závislé na tom, zda byl nebo nebyl učiněn poznatek, a to velmi

¹⁹⁾ Srov. Legislativní pravidla vlády ČSSR, duben 1986, čl. 10: „Právní předpis musí být jasný, stručný, věcně formulovaný a nemá obsahovat ustanovení, která nemají normativní obsah.“

často ne kýmkoli, ale určitým orgánem nebo jiným subjektem. Nepodmíněná formulace by vedla k tomu, že skutečné uplatnění normy by neodpovídalo počtu případů, kdy hypotéza byla naplněna. Nedostatek informací o uskutečnění všech předpokladů hypotézy by měl za následek mnohem nižší počet uskutečněných dispozic. Získání informace o určitých skutečnostech se tak stává součástí složené právní skutečnosti. Zařazení takové skutečnosti do tradičního systému je ovšem obtížné. Z hlediska právního přitom nemá význam, jakým způsobem se k orgánu nebo jinému subjektu informace dostane — zda v důsledku jeho činnosti nebo jakkoli jinak. V tomto směru jde o jakousi obdobu právně významného stavu.

Poměrně často jsou právní následky podmíněny účelově; to znamená, že v hypotéze právní normy je popsán *účel* určitého chování. Podle § 3 odst. 1 ZPD zemědělských výrobků jsou nákupní organizace charakterizovány tak, že to jsou socialistické organizace, které „nakupují zemědělské výrobky od zemědělských organizací pro účely zpracování nebo dalších dodávek“. Podle § 6 odst. 2 téže vyhlášky mohou zemědělské organizace dodávat občanům „pro jejich vlastní spotřebu“. Do stejné skupiny skutečností patří i formulace § 9 odst. 1 cit. vyhl., podle níž organizace uzavírají přípravné smlouvy „v zájmu stabilizace dlouhodobých dodavatelsko-odběratelských vztahů“. V tomto případě se sice rovněž jedná o vyjádření účelu chování organizací, ale zákonodárce zřejmě neukládá organizacím, aby přípravné smlouvy uzavíraly jen za předpokladu, že budou sloužit stabilizaci dlouhodobých dodavatelsko-odběratelských vztahů. Zákonodárce spíše chtěl vyjádřit, že přípravné smlouvy jsou obecně konstruovány k tomuto cíli. Tato funkce však vyplývá již z hospodářského zákoníku a ve vyhlášce musí být chápána opět jako pouze komentářovitě, nenormativní ustanovení.

Je-li mezi předpoklady uplatnění dispozice uveden účel chování, má to i další zvláštnost, totiž zaměření tohoto předpokladu *do budoucnosti*. Právní skutečnosti jsou charakteristické převážně dynamickou povahou a nyní je možno dodat, že právní následky zpravidla nastávají *poté*, co nastala určitá právní skutečnost. Účel chování by měl být dán již v okamžiku tohoto chování, realizace účelu však může nastat jenom v budoucnosti. Vzniká také problém, zda se v případě, že bude později nezvratně zjištěn nedostatek účelu, právní následky ruší apod.

Zdánlivě blízké účelové podmíněnosti jsou formulace typu: „jestliže je to v zájmu národního hospodářství...“ (§ 10 odst. 1 vyhl. č. 28/1986 Sb.). V těchto případech však jde o podmínku, jež musí být splněna před okamžikem a v okamžiku uskutečnění převodu správy. Za této podmínky je možno uskutečnit převod správy opatřením orgánu. Uskutečněním převodu naopak zájem národního hospodářství odpadne, bude uspokojen.

Mezi atypickými skutečnostmi se vyskytují ještě některé další, které

nejsou tak početné, ale stojí za zmínku. Především jsou to některé okolnosti subjektivní povahy, s nimiž právní normy spojují právní následky.

Podle § 12 odst. 2 vyhl. č. 29/1986 Sb. „Vyhlášující orgán nebo organizace může prodloužit lhůtu pro podávání návrhů řešení tematického úkolu . . . , jestliže *úkol nebyl* ve stanovené lhůtě vyřešen a je zvlášť důležitý pro národní hospodářství“. Vyřešení úkolu je lidským chováním, tvůrčí činností. Je nepochybně právní skutečností (je otázka, zda je to ještě hospodářskoprávní skutečnost, ale hranice právních odvětví v tomto směru nejsou tak důležité) stejného typu, jako např. vytvoření průmyslového vzoru. Nejedná se o právní úkon. V citovaném ustanovení je však právní následek spojen s *nevyřešením* úkolu, s nedostatkem tohoto chování, přičemž vyřešení úkolu není právní povinností. O protiprávní jednání proto nemůže jít. Nevyřešení úkolu podobně jako jeho vyřešení je třeba považovat za atypickou subjektivní skutečnost, která je závislá na lidské vůli, ale není projevem vůle vyvolat právní následky.

Z hlediska druhů právních skutečností je zajímavé i ustanovení § 14 odst. 2 téže vyhlášky, podle něhož „Jsou-li předpoklady, že řešení je současně vynálezem, vyhlášující orgán nebo organizace *doporučí* řešiteli podat přihlášku . . . “. Podmínkou vzniku povinnosti doporučit jsou *předpoklady*, že řešení je současně vynálezem. Znamená posouzení podaného řešení z hlediska zákonných znaků vynálezu. Objektivní, zákonem stanovené znaky vynálezu bude v tomto případě posuzovat vyhlášující orgán nebo organizace — v tom je subjektivní prvek.

V souvislosti s naposledy citovaným ustanovením je možno se také ptát, zda doporučení řešiteli je právní skutečností, popř. jakou. Vyhláška stanoví povinnost doporučit. Doporučení má tedy přinejmenším ten následek, že orgán nebo organizace jím plní svoji povinnost, která tím zaniká. Doporučení je projevem vůle a je tedy možno vidět v něm právní úkon.

Podle § 13 odst. 4 cit. vyhl. vzniká povinnost vyhlášujícího orgánu nebo organizace vyplatit odměnu, „jestliže řešitel *vyřešil* tematický úkol podle všech soutěžních podmínek a vyřešení bylo *vyhodnoceno* z hlediska splnění těchto podmínek jako nejlepší“. V takto formulované hypotéze se znovu objevuje ono lidské chování, které není právním úkonem a kumulativně (složená právní skutečnost) rozhodnutí organizace o vyhodnocení. Toto vyhodnocení je právním úkonem, ačkoli je nazváno netypicky. S podobnými názvy se však lze setkat i v jiných právních předpisech.²⁰⁾

²⁰⁾ Otázka povahy těchto právních skutečností je z hlediska hospodářského práva hraniční, byla řešena v literatuře z oboru průmyslových práv. Srov. např. KNAP, K., OPLTOVÁ, M., RYBÁŘIK, K.: Základní otázky teorie průmyslových práv k výsledkům tvůrčí činnosti, in: Aktuální otázky práva autorského, práv průmyslových, práva soutěžního, ÚPAPP PF UK, Praha 1981, str. 34: „Pokud jde o povahu vytvoření předmětů průmyslových práv, platí pro ni tak jako pro vytvoření nehmotných statků vůbec, že jde o výsledek lidské činnosti, nikoli však o právní úkon.“

Vyhláška č. 28/1986 Sb. v § 13 odst. 3 upravuje jinou právní skutečnost — „organizace, která *využívá vynálezu*, je povinná...“, která má také subjektivní povahu. I v tomto případě vzniká právní povinnost jenom té organizaci, která se určitým způsobem chová, která fakticky uskutečňuje své právo užívat vynálezu. Ani o tomto chování nelze tvrdit, že je právním úkonem.

Subjektivní skutečností je i „zavedení vynálezu“ a „vypracování podkladů potřebných pro jeho využívání“ podle § 14 odst. 1 téže vyhlášky. Je to stejná skupina právních skutečností jako ta, do níž řadíme vytvoření průmyslového vzoru, ačkoli v tomto případě chybí tvůrčí charakter lidského chování. Tato skupina je, jak vidět, dosti široká a uvnitř není zcela stejnorodá.

Ustanovení § 15 odst. 3 ZPD zemědělských výrobků upravuje také právní skutečnost: „Jakmile byla *zjištěna jakost a množství* zemědělských výrobků podle § 14 odst. 1 až 6, nemůže nákupní organizace...“ Zjištění jakosti je poměrně složité a může se skládat z různých úkonů. Vždy však má subjektivní charakter, znamená získání určité informace poznávajícím subjektem. Předepsaný postup pouze směřuje k tomu, aby získaná informace pokud možno vždy odpovídala skutečnému stavu výrobků. Jaká to je ale právní skutečnost? Ke zjištění může dojít různým způsobem a dokonce může být učiněno různými subjekty (např. orgánem oprávněným k rozhodování o jakosti). Může být také výsledkem dohody organizací o jakosti, nebo může být dáno rozhodnutím zmíněného orgánu, které je pro obě organizace závazné. Použitý termín „zjištění“ má tedy specifický význam — není pouhým získáním informace, ale je obecným názvem, který může označovat různé skutečnosti (dvoustranný úkon nebo rozhodnutí orgánu).

Subjektivní skutečnost je uvedena i v § 17 vyhl. č. 99/1985 Sb. (dále ZPD lesních výrobků). Podle tohoto ustanovení mohou určené organizace umožnit odběratelům výrobu některých druhů dříví a jeho odvoz „za předpokladu, že splní plánované úkoly a hospodářské závazky v dodávkách dříví...“. Podmínka nevyjadřuje jenom požadavek, aby organizace předtím splnila ve smyslu poskytnutí předmětu plnění v určitém závazkovém vztahu. Z citované formulace by se dalo usoudit, že podmínky jsou dvě: splnění plánovaných úkolů a splnění hospodářských závazků. Avšak víme, že splnění plánovaných úkolů má organizace dosahovat plněním závazků, a proto splnění závazků je přinejmenším podtřídou splnění plánovaných úkolů. Splnění závazků — to je třída právních úkonů. Není-li splnění plánovaných úkolů zároveň splněním závazků, vzniká otázka, jaké je to chování, jaký druh hospodářskoprávní skutečnosti? Žádoucí by jistě bylo, aby obě třídy byly identické. V tom případě by ale stačilo stanovit jako předpoklad splnění závazků. Rozdíl mezi oběma třídami může být

tvořen jenom bezesmluvními dodávkami. Citované ustanovení tedy spojuje právní následky i s *bezesmluvními dodávkami*, jež se tak stávají právními skutečnostmi.

Z provedeného rozboru citovaného ustanovení nutně vyplývá požadavek de lege ferenda omezit podmínku jenom na splnění závazků organizací.

Jinou formulaci právní skutečnosti subjektivní povahy nalézáme v § 9 odst. 2 vyhl. č. 28/1986 Sb.: „Úřad může ... organizaci, kterou *zamýšlí* pověřit výkonem ... práv nebo povinností vyplývajících ze správy, ... zmocnit ...“ Právní následky jsou spojeny s pouhým nevyjádřeným úmyslem, s pouhou vůlí. Jedná se opět o kompetenční normu a uvedená formulace má jenom poskytnout prostor pro uvážení a dát určitý orientační rámec.

Stále zřetelněji se při rozboru právních předpisů krystalizují dvě rozdílné skupiny právních norem, jež se liší i formulacemi hypotéz. Na jedné straně jsou to normy upravující vertikální vztahy, na druhé straně normy upravující horizontální vztahy. Avšak některé právní předpisy (vyhláška č. 29/1986 Sb., o plánování tematických úkolů) a některá ustanovení (např. v ZPD zemědělských výrobků) přesahují hranice hospodářského práva, a proto je třeba hledat jiný výraz pro dvě skupiny norem lišící se zřetelně svou povahou. Je těžko se ubránit názvu veřejnoprávní a soukromoprávní, který má tu výhodu, že není odvětvově omezen.

Bez ohledu na zvolený název je však zřejmé, že ustanovení upravující oprávnění určitých orgánů, formulují hypotézy specifickým způsobem. Při vymezení rámce pro rozhodnutí jsou užívány neurčité, často subjektivní výrazy, které naplňuje určitostí příslušný orgán v rámci své činnosti. Jak bylo výše zmíněno, o právním významu faktické okolnosti vlastně na základě zmocnění daného právním předpisem rozhoduje orgán. V horizontálních vztazích se podobná úprava vyskytuje jen zřídka.

Tento dílčí závěr lze ilustrovat i příkladem dalších neurčitých formulací. Tak podle § 6 odst. 1 vyhl. č. 28/1986 Sb. může být převedena správa vynálezu nebo průmyslového vzoru opatřením ústředního orgánu „*jestliže je to v zájmu národního hospodářství*“. To je obdoba známé formulace § 118 hosp. zák.: „*vyžadují-li to potřeby plánovitého, proporcionálního rozvoje národního hospodářství*“. Právní skutečností je společenská závažnost případu určovaná řadou předem neurčitelných konkrétních skutečností. Rozhodující orgán musí na základě získaných informací o závažnosti věci rozhodnout, posoudit ji. Z hlediska de lege ferenda by podobné formulace měly být sjednoceny v nejvyšší možné míře.

Významnou problematikou, dotýkající se hospodářskoprávních skutečností, je *zavinění*. Obecně je v právu zavinění chápáno jako psychický vztah k protiprávnímu jednání a k jeho následku. Zavinění je považováno za součást skutkové podstaty, je tedy rovněž právní skutečností. V hos-

podářském právu k tomu přistupuje problém konstrukce psychického vztahu u organizací. Často je možnost existence takového vztahu u organizací popírána. Domnívám se, že přes složitější formování zavinění může u organizací být dáno a je možno mu přikládat právní význam.

O zavinění je možno říci, že je atributem protiprávního jednání. Je jeho vlastností, kterou takové jednání může mít a nemusí. Není samostatnou právní skutečností, je součástí protiprávního jednání. Oddělené zkoumání a zvláštní formulace v právních předpisech je determinována významem zavinění. Jedině tento výklad umožňuje, aby zavinění zapadlo do tradičního pojetí právních skutečností. V hospodářskoprávních předpisech jsou formulace zavinění dosti různorodé a mnohdy těsně sousedí s výše zmíněnými předpoklady spočívajícími v určité informovanosti, které však za zavinění vůbec považovat nelze. Ve zkoumaném souboru se např. vyskytuje taková formulace: „Dodavatel neodpovídá za závady...; to však neplatí v případě, že dodavatel o těchto nedostatecích věděl nebo musel vědět“ (§ 10 odst. 3 vyhl. č. 49/1985 Sb. a § 30 odst. 2 téže vyhl.). Obdobná formulace je koneckonců známá i z hospodářského zákoníku. Ustanovení tohoto typu neupravují odpovědnost za vady (proto terminologické rozlišení vad a závad), ale odpovědnost za porušení prevenční povinnosti. Tato odpovědnost je, jak vidět, vybudována na subjektivním principu.

Provedený rozbor několika právních předpisů nevyčerpává přirozeně všechny atypické hospodářskoprávní skutečnosti, s nimiž se lze v právních předpisech nižší právní síly setkat. Je spíše určitým vzorkem, méně obvyklým pohledem, který by měl upozornit na potřebu omezit *formulační pestrost* podmiňujících ustanovení a na potřebu teoretického zkoumání vyvíjející se právní úpravy.

Hypotézy právních norem neupravují, jak se ukazuje, jenom právní skutečnosti, ale blíže vymezují okruh vztahů, na něž je norma použitelná, vlastní předmět úpravy určité normy. Toto zužování okruhu upravovaných vztahů se děje postupně v řadě ustanovení různých právních předpisů a rozsah hypotézy určité právní normy je proto možno chápat různě široce. Vymezení předmětu úpravy je do značné míry statické, je popisem určité situace, jež je předpokladem aplikace normy. Právní skutečnost je třeba odlišit od tohoto obecnějšího popisu, ačkoli přechod mezi oběma skupinami předpokladů je plynulý a někdy neurčitý. Právní skutečnost je zpravidla chápána spíše jako *dynamický* jev, jako okolnost, která není, a teprve v případě, že nastane, může působit dispozice právní normy. Taková změna má na sebe bezprostředně navázány právní následky. Dynamická povaha právních skutečností je vyjádřena i v tradičních názvech jednotlivých jejich druhů — události, činy, jednání, úkony. To přirozeně nevylučuje výjimky. Za odchylku by mohly být považovány protiprávní *stavy* (a zřejmě nejen protiprávní — právní význam může být spojen

i se stavy, u nichž chybí prvek protiprávnosti). Domnívám se však, že je to odchylka jenom zdánlivá — jde spíše o to, že stav je výsledkem nějaké změny, která však nemá právní význam. Z hlediska práva se jako významný proto jeví jenom výsledek.

2. Právní úkony

Úpravu hospodářskoprávních úkonů ve zkoumaných právních předpisech je možno rozdělit na dva nestejně úseky — na úpravu hospodářských smluv a na úpravu ostatních úkonů. Rozbor úpravy hospodářských smluv by byl obsáhlý a vyžadoval by samostatnou stať. Bylo by nutno zkoumat především úpravu v základních podmínkách dodávky. Omezený výběr právních předpisů by deformoval představu o skutečné úpravě hospodářských smluv v prováděcích předpisech k hospodářskému zákoníku. Z těchto důvodů jsem zvolila zúžený pohled na hospodářskoprávní úkony a soustředila jsem se na ty úkony, jež nejsou hospodářskými smlouvami, přesněji řečeno, které tak právní předpis nenazývá.

Ve zkoumaných předpisech se vyskytují poměrně často úpravy *jednostranných právních úkonů*, jejichž forma většinou není předepsána. Jednostranné úkony je třeba spatřovat ve formulacích typu „požádá-li“, „na žádost“ apod. Jako příklad uvedu § 12 ZPD zemědělských výrobků: „Požádá-li o to jedna ze smluvních stran, dohodnou organizace zpřesnění sjednaných dodacích lhůt na kratší časová období...“ Širší kontext citovaného ustanovení — k úkonu má dojít při uzavírání hospodářské smlouvy a má být základem pro dohodu organizací — nemění skutečnost, že se jedná o jednostranný právní úkon. Tento úkon má do jisté míry samostatnou existenci, protože s ním právní norma spojuje určité právní následky. Úkon zakládá povinnost druhé organizace sjednat ve smlouvě dodací lhůty na kratší časová období.

Jiným příkladem je § 8 odst. 2 ZPD lesních výrobků: „Dodavatel je povinen umožnit odběrateli řádné provedení проверки plnění a..., požádá-li o to odběratel.“ I v tomto případě se jedná o jednostranný právní úkon, jehož náležitosti nejsou blíže upraveny. Tento úkon není činěn v rámci kontraktačního procesu a nevede ke vzniku jiného úkonu dvoustranného.

V tomtéž ustanovení je upraven i další jednostranný projev vůle: „Neposkytne-li odběratel ani na základě *výzvy* spolupůsobení, je dodavatel oprávněn...“ Odlišný je pouze použitý výraz. Výzva může mít ovšem značnou důležitost a v případě sporu bude třeba dokazovat, že byla učiněna. Organizace asi budou usilovat o její prokazatelnost a zřejmě dodrží písemnou formu, i když není předepsána.

V § 13 odst. 2 ZPD lesních výrobků je obsažena další stejnorodá formulace: „Pokud i v takovém případě uskuteční *na žádost* odběratele přepravu dodavatel, uhradí odběratel náklady...“ Ustanovení nevyjadřuje, zda má být žádost odběratele obsažena v hospodářské smlouvě (v jejím návrhu) nebo zda má být odděleným úkonem, učiněným až po vzniku smlouvy. Obě varianty jsou zřejmě možné. V prvním případě bude žádost jen součástí jiného úkonu — smlouvy. Důsledkem žádosti není povinnost dodavatele provést přepravu, ale v případě, že ji provede, vznikne mu právo na náhradu nákladů. Jednostranný úkon (žádost) je v tomto případě částí složené právní skutečnosti. Samotná žádost by neměla za následek vznik práva na náhradu nákladů.

Rovněž další zkoumané základní podmínky dodávky, vyhl. č. 49/1985 Sb. (dále ZPD automatizovaného zpracování dat), obsahují podobnou úpravu: „Dodavatel je povinen vést záznam o provozu počítačového systému...; *na požádání* odběratele je povinen tímto záznamem prokázat...“ I zde jde o jednostranný právní úkon, z něhož vzniká dodavateli právní povinnost (§ 28 odst. 1 cit. vyhl.).

V následujícím ustanovení téže vyhlášky je užitá jiná varianta výrazu: „*Nevyžádá-li* si odběratel nosiče dat..., je dodavatel oprávněn tyto nosiče skartovat...“ (§ 29 odst. 2 cit. vyhl.). Právní následky jsou spojeny jak s úkonem vyžádání (povinnost vydat nosiče dat), tak s úkonem nevyžádání (oprávnění skartovat).

Vyhláška č. 28/1986 Sb. v § 14 odst. 1 stanoví: „Organizace... je povinna *na vyžádání* předat tyto podklady... ostatním organizacím.“

Z uvedeného přehledu plyne, že většina zkoumaných předpisů upravuje jednostranné právní úkony nazvané „vyžádání“ nebo „žádost“ nebo podobně. Tyto úkony mají rozdílné právní následky. Společné všem úpravám je, že nejsou blíže stanoveny jejich náležitosti, a proto podléhají jenom obecným ustanovením hospodářského zákoníku.

Ve vyhlášce č. 154/1975 Sb., o fakturování a placení dodávek neinvestiční povahy, je v § 15 odst. 2 stanoveno, že dodavatel vystavuje sběrnou fakturu za všechna odběrná místa, „v nichž *byl* v průběhu měsíce *proveden odečet* elektroměrů“. Obdobnou formulaci obsahuje § 17 odst. 2 cit. vyhl. (odečet plynoměru). Provedení odečtu je úkonem dodavatele a je možno považovat ho za úkon právní, neboť je projevem vůle způsobit stanovené právní následky, je projevem vůle založit právo vystavit fakturu na částku odpovídající zjištěné hodnotě. Provedení odečtu je ovšem jenom jednou ze skutečností, které zakládají právo vystavit určitou fakturu a je proto součástí složené skutečnosti (musí být především splněna dodávka).

Podle § 15 odst. 1 ZPD zemědělských výrobků v případě, že nákupní organizace nesplní při prověřování dodávky stanovené povinnosti (poruší

právní povinnost), „platí jakost *udaná* zemědělskou organizací při plnění“. Jako důsledek protiprávního jednání organizace je stanovena nevyvratitelná právní domněnka o jakosti, která odpovídá tomu, co uvedla zemědělská organizace při plnění. Údaj o jakosti je projevem vůle, s nímž jsou spojeny právní následky. Je možno považovat ho za jednostranný právní úkon.

V hospodářskoprávních předpisech je časté podmiňování *dohodou* organizací, popř. *nedostatkem dohody*. Problematika hospodářskoprávních úkonů se tak dostává do nejtěsnější souvislosti s problematikou kogentních a dispozitivních právních norem. Většinou podmíněnost použití dispozice dohodou organizací nebo nedostatkem dohody je formulací dispozitivní právní normy. V některých případech je však požadavek dohody obsažen i v normě kogentní. Jsou to především případy, kdy organizace jsou povinny se o něčem dohodnout. Závislost na jejich dohodě není možností volby mezi použitím právní úpravy a vlastní úpravou, ale je závislostí na splnění určité právní povinnosti (dohodnout se). Termín „dohoda“ je užíván právními předpisy v různém smyslu a teprve výkladem je třeba přiřadit každému jednotlivému použití tohoto výrazu správný význam.

Je-li výrazem „dohoda“ vyjadřována dispozitivní povaha právní normy, označuje činnost organizací vedoucí ke shodnému projevu, jímž je nahrazena dispozitivní právní úprava. Výsledkem takové činnosti je ovšem právní úkon. Formulace dispozitivních ustanovení nejsou vždy shodné. V § 12 odst. 1 ZPD lesních výrobků je dispozitivnost vyjádřena takto: „Množství dříví se stanoví na základě zjištění rozměrů . . . , popř. *jiným dohodnutým způsobem*.“ Právní předpis neřeší otázku, zda taková dohoda má být součástí hospodářské smlouvy nebo zda má být samostatným úkonem nebo nemá-li vůbec jít o výslovný projev, ale jen o zjištění množství takovým způsobem, proti němuž žádná strana nic nenamítá. Vzhledem k obecnému ustanovení o formě dvoustranných úkonů v § 23 hospodářského zákoníku (povinná písemná forma) poslední varianta nepřipadá v úvahu bez výslovného ustanovení o formě.

V následujícím odstavci téhož ustanovení je použita formulace odlišná: „V případě, že dříví není uloženo . . . , provede se srážka z objemu *dohodnutá* mezi zástupcem odběratele a zástupcem dodavatele . . . Zápis o této srážce je současně reklamací.“ Formulace je na první pohled kogentní — ve všech uvedených případech se srážka provede, a to ve výši dohodnuté stranami. Ustanovení nedává stranám volbu mezi provedením nebo neprovedením srážky, není-li dříví uloženo v souladu s technickou normou. Prikazuje provedení srážky vždy v tomto případě s tím, že její výšku je třeba stanovit s ohledem na konkrétní okolnosti a k tomu je vhodná dohoda stran. Není však zcela vyloučen ani výklad, že srážka se provede, pokud se na tom organizace dohodnou, v opačném případě se neprovede.

Formulace dispozitivních ustanovení mohou být i jiné: „Uzná-li dodavatel reklamaci vad dříví... je povinen..., *pokud nebude s odběratelem dohodnut jinak*“ (§ 16 odst. 2 ZPD lesních výrobků); „organizace jsou povinny... dohodnout časový program přejímání, *pokud není obsažen již ve smlouvě*“ (§ 6 odst. 2 ZPD automatizovaného zpracování dat); „určená organizace se *může dohodnout* s uživatelem lesů, že uživatel lesů uzavře smlouvu...“ (§ 3 odst. 3 ZPD lesních výrobků); „*dohodnou-li* se dodavatel s odběratelem, mohou být i jiné opakující se dodávky fakturovány sběrnou fakturou“ (§ 14 odst. 1 vyhl. č. 154/75 Sb.); „*dohodou* dodavatele s odběratelem může být platební lhůta zkrácena“ (§ 13 odst. 1 vyhlášky č. 154/75 Sb.); „*pokud není* v této vyhlášce stanoveno jinak, nemohou si organizace sjednat poskytování záloh“ (a contrario — pokud je stanoveno jinak, mohou si organizace sjednat poskytování záloh — § 13 odst. 3 téže vyhlášky).

Významná jsou obecná ustanovení základních podmínek dodávky, která řeší otázku dispozitivnosti pro celý předpis. Takovým ustanovením je např. § 42 odst. 1 ZPD zemědělských výrobků: „Organizace se *nemohou dohodnout odchylně od ustanovení této vyhlášky mimo ta ustanovení*, v nichž se odchylná úprava dohodou stran výslovně připouští.“ Obdobná ustanovení obsahuje většina vydaných základních podmínek dodávky. Základní podmínky dodávky zkoumané v této práci nejsou natolik početné, aby mohly být reprezentativním vzorkem pro posouzení obsahu takových ustanovení. Jenom v zájmu souvislosti poznamenávám, že základem zmíněných obecných úprav je § 395 odst. 2 hosp. zákoníku, podle něhož se „organizace mohou dohodnout odchylně od ustanovení základních podmínek dodávky, pokud to základní podmínky dodávky nebo jiné právní předpisy nevylučují. Dohodou však nemůže být snížena odpovědnost za škodu a odpovědnost za vady.“ Citované ustanovení ZPD zemědělských výrobků obrací v zákoně vyslovenou zásadu a domnívám se, že překračuje rámec zmocnění obsaženého v § 395 hosp. zákoníku. Nejedná se o úpravu ojedinělou.

Z uvedených příkladů i z dalších ustanovení zkoumaných právních předpisů je možno vyvodit několik závěrů. Dispozitivnost může být formulována jednak *negativně* (pokud se organizace nedohodnou jinak), jednak *pozitivně* (dohodnou-li se tak). Variabilita formulací v právních předpisech je zbytečná. Dispozitivních ustanovení je celkově dosti málo, většina ustanovení je kogentních. Tato skutečnost má hlubší příčiny. Souvisí s jakousi nedůvěrou vůči organizacím, se snahou přinutit je k určitému chování spíše než stabilizovat, vyjasnit jejich vztahy v souladu s jejich vůlí a zabránit jim jednat ke škodě druhých organizací a ke škodě společnosti.

Úprava dispozitivnosti se mnohdy překrývá s úpravou právních úkonů,

a to zejména tam, kde dispozitivní normy umožňují učinit něco (nebo neučinit) obsahem smlouvy nebo jiné dohody. V některých případech je však termín dohoda zřejmě chápán jako shoda vůle, jež není právním úkonem (může chybět projev) a výsledkem této shody je určitý právní úkon nebo jiné chování. Kdybychom i takové dohody vždy považovali za právní úkony, vedlo by to k neúnosnému výsledku ve vazbě na výše zmíněný § 23 hos. zákoníku a popř. i na další ustanovení o právních úkonech (jednání za organizace apod.). Je proto třeba dospět k závěru, že v právních předpisech termín *dohoda*, dohodnout se *neoznačuje vždy právní úkon*.

Tento poněkud násilný výklad by nebyl potřebný, kdyby hospodářský zákoník nestanovil obecně písemnou formu jako podmínku platnosti vícestranných úkonů. Domnívám se, že de lege ferenda by bylo vhodné od požadavku písemné formy v této podobě ustoupit.

V hospodářskoprávních předpisech a rovněž v předpisech zkoumaného souboru se opakovaně vyskytují ustanovení užívající pro některé právní skutečnosti název „zápis“. Mají význam zejména jako důkazní prostředky v případném arbitrážním řízení, ale často jsou s nimi spojeny právní následky (např. podle § 344 odst. 3 hosp. zák. „dokud dopravce neseíše požadovaný zápis, není příjemce povinen zásilku převzít“).

V § 12 odst. 2 ZPD lesních výrobků je stanoveno, že v případě, kdy dříví není na dopravním prostředku uloženo v souladu s technickou normou, provede se přiměřená srážka z objemu uvedeného v průvodním dokladu. Výše srážky má být dohodnuta stranami (jak bylo výše uvedeno). „Zápis o této srážce je současně, při dodržení podmínek uvedených v § 16 odst. 1, reklamací.“ Podobně § 16 odst. 1 téže vyhlášky prohlašuje „zápis o vadách“ zjištěných při odběru za doručenou reklamaci (prověřuje-li se plnění za účasti dodavatele). Koneckonců je dobře známý příklad z jiné oblasti — z oblasti provádění investiční výstavby — kde zápis o převzetí obsahující soupis vad a nedodělků má rovněž právní význam reklamace vad zřejmých při odběru. Také vyhláška o ZPD automatizovaného zpracování dat upravuje zápis o převzetí, jehož podepsáním dochází ke splnění povinnosti odběratele odebrat. V § 8 odst. 2 upravuje zápis o tom, že odběratel odmítá dodávku převzít.

Reklamace je nepochybně jednostranným právním úkonem. Totéž však nelze říci o zápisu, v jehož rámci je reklamováno. Zvláštností zápisů, jejichž příklady byly uvedeny, je, že jsou podepisovány dvěma i více subjekty. Proto jsou dvou nebo vícestrannými úkony. Ve vyjmenovaných případech jsou zápisy *spojením* úkonu vícestranného a jednostranného. Povaha úkonu je ještě složitější, je-li kombinována s úpravou splnění — považuje se totiž jenom za splnění povinnosti odběratele odebrat (podepsání zápisu je úkonem — splněním odběratele).

Naposledy citované ZPD v § 28 odst. 1 upravují *záznam* o provozu počítačového systému. Na základě tohoto záznamu, jež je dodavatel povinen vést, provádí rozpis prací pro účely fakturace. Je otázka, zda i tento záznam lze řadit mezi právní úkony. Jeho právní význam je zprostředkovaný fakturou. V pojetí V. B. Isakova by mohlo jít o tzv. právní podmínku.²¹⁾

Zkoumané právní předpisy upravují i další rozličné právní úkony (zejména reklamace, uznání reklamace, oznámení apod.). Protože hospodářský zákoník pro ně — s výjimkou reklamace — nepředepisuje žádnou zvláštní formu, není podrobnější úprava potřebná.

Reklamace je ovšem podle zákoníku obligatorně písemná a jsou stanoveny kogentně i její náležitosti (podstatné i další obligatorní) v § 136 hosp. zákoníku. ZPD lesních výrobků ve zmíněném § 16 stanoví, že zápis o vadách zjištěných při odběru je současně doručenou reklamací, „obsahuje-li alespoň popis vad nebo způsob jejich projevu; zpravidla též obsahuje i požadavky odběratele“. Ustanovení § 136 hosp. zák. však upravuje náležitosti reklamace, aniž umožňuje odchylnou úpravu v prováděcích předpisech. Takové zmocnění není uvedeno ani v sedmé části, třetí hlavě o nákupu zemědělských a lesních výrobků. Stejná úprava by byla zbytečná. Citované ustanovení se do jisté míry shoduje se zákonem, druhá věta se však od zákoníku odchyluje. Podle § 136 odst. 3 hosp. zák. totiž v reklamaci „odběratel uvádí též své požadavky, popřípadě je vyčíslí, a k reklamaci připojí též vhodné důkazní prostředky...“. To znamená, že zákoník stanoví kogentně povinnost uvést požadavky a připojit doklady a neumožňuje, aby prováděcí předpis stanovil odchylnou úpravu. Základní podmínky v citovaném ustanovení jdou nad rámec zákonného zmocnění.

Prováděcí předpisy zkoumaného souboru, jak bylo ukázáno, upravují značné množství hospodářskoprávních úkonů. Úprava je většinou velmi strohá, což by nemuselo být nedostatkem, kdyby byl zákoník vybaven dostatečně precizní obecnou úpravou. Tento nedostatek zákonné úpravy nemůže být ovšem napraven prováděcími předpisy. Terminologická variabilita je někdy zbytečná.

3. Akty hospodářského řízení

Skupina právních jednání, kterou teorie hospodářského práva nazývá akty hospodářského řízení, pravděpodobně dozná v nejbližším období legislativních změn. Na druhé straně jde o právní skutečnosti

²¹⁾ ISAKOV, V. B.: cit. dílo, str. 20—21.

velkého praktického významu, jejichž obecná právní úprava zcela chybí.²²⁾ Akty hospodářského řízení jsou právně upraveny jenom natolik, nakolik je speciálně upraven jejich určitý druh. Poměr obecné a zvláštní úpravy může být jenom mezi zákonnou úpravou určitého druhu aktů (např. plánovacího aktu) a úpravou téhož druhu v prováděcím předpise (například ve vyhl. č. 48/1980 Sb., o hmotném bilancování a projednávání dodavatel-sko-odběratelských vztahů v plánovacím procesu).

Zvláštností této skupiny právních jednání je dále to, že se vyskytuje výlučně a jenom v hospodářském právu. S tím souvisí nedostatek obecně přijaté definice aktu hospodářského řízení. Vymezení pomocí pojmu akt aplikace práva je nevyhovující. Obecná teorie státu a práva člení právní skutečnosti na volní jednání, a to právní a protiprávní jednání, a právní události a protiprávní stavy. Právní jednání člení již jenom na individuální právní akty státních orgánů a na právní úkony. Právními jednáními jsou však jenom ty individuální právní akty, které zakládají, mění nebo ruší právní vztahy, to znamená konstitutivní akty aplikace práva.²³⁾ Je zřejmé, že akty hospodářského řízení do této klasifikace zařadit nelze. Vzhledem k nerovnému postavení subjektů je evidentní, že nemohou být považovány za právní úkony. Nejsou však ani akty aplikace práva — velmi často je nevydávají státní orgány, jejich vydání není upravováno procesním právem, ale normami hmotného práva atd. Obecná teorie by je měla zařadit jako třetí druh právních jednání. Za akty hospodářského řízení v souladu se současnou hospodářskoprávní teorií budu považovat projevy vůle orgánů hospodářského řízení, jejichž obsahem je řízení hospodářské činnosti socialistických organizací a které mají právní následky.

Ve zkoumaném souboru právních předpisů se vyskytlo poměrně málo ustanovení o aktech hospodářského řízení. Vzhledem k hraniční povaze některých předpisů mohou vznikat i pochybnosti o povaze upravených aktů.

Ve vyhl. č. 61/86 Sb., o prozatímní správě národního majetku, se stanoví: „Pokud nelze příslušnost k prozatímní správě národního majetku

²²⁾ Rozhodovací praxe na nedostatek právní úpravy aktů hospodářského řízení naráží velmi často. Jako příklad mohu uvést dvě arbitrážní rozhodnutí: V prvním případě krajská arbitráž zamítla arbitrážní žádost organizace, která uplatňovala kontraktační povinnost z plánovacího aktu. Důvodem rozhodnutí byl opožděný návrh smlouvy. Návrh na přezkoumání odůvodnila organizace tím, že orgán hospodářského řízení určil dodavatele až po urgencích, plánovací akt byl proto vydán příliš pozdě. Návrh smlouvy nemohl být podán včas. Republiková arbitráž rozhodnutí krajské arbitráže potvrdila.

V druhém případě ve sporu o reálné plnění argumentoval odpůrce tím, že závazek byl změněn opatřením nadřízených orgánů podle § 118 hos. zák. Bylo zjištěno, že opatření sice skutečně vydáno bylo, avšak k žadateli se dostalo opožděně a ve zkreslené podobě. Arbitráž konstatovala existenci opatření a žádost zamítla.

²³⁾ KUČERA, E. a kol.: Obecná teorie státu a práva II, Orbis, Praha 1977, str. 252 až 254; KUČERA, E. a kol.: Základy obecné teorie státu a práva, část B, ÚSS, Praha 1982, str. 95—96.

určit podle předchozích ustanovení, je příslušný ten okresní národní výbor, popř. ta organizace, kterou *určí příslušné ministerstvo financí*" (§ 2 odst. 7 cit. vyhl.). Podobně jako vyhláška o správě národního majetku i tato vyhláška umožňuje určení příslušnosti ke správě (v tomto případě k prozatímní správě) ministerstvem financí. Žádné další náležitosti aktu nejsou stanoveny. Ačkoli vydavatelem aktu je tentokrát orgán státní správy, obsah i právní úprava svědčí pro to, že se jedná o akt hospodářského řízení.

Obdobnou povahu má akt vydávaný podle § 1 odst. 2 vyhl. č. 28/86 Sb., který opravňuje příslušný ústřední orgán, aby *stanovil* organizaci příslušnou ke správě vynálezu nebo průmyslového vzoru. Podrobnější úprava není ani zde. Je pouze stanovena povinnost rozhodujícího orgánu vyrozumět Úřad pro vynálezy a objevy. Ustanovení § 4 odst. 1 cit. vyhlášky upravuje rozhodnutí úřadu o správě vynálezu nebo průmyslového vzoru, které vydává v případech, kdy na návrh příslušného ústředního orgánu určil státní organizaci správcem. Rozhodnutí vydává dále v případě, kdy pověřil družstevní, společenskou nebo jinou socialistickou organizaci výkonem všech nebo některých práv nebo povinností vyplývajících ze správy vynálezu nebo průmyslového vzoru.

Posledně uvedené dva druhy aktů jsou alespoň do jisté míry vyhláškou upraveny — je stanoveno, které údaje úřad zapíše do rejstříku, a je uložena povinnost zveřejnění ve Věstníku. Úřad pro vynálezy a objevy je povinen zaslat správci jedno vyhotovení popisu k autorskému osvědčení na vynález nebo osvědčení na průmyslový vzor (§ 4 odst. 1, 2, 3 cit. vyhl.). Oproti jiným úpravám je zde zabezpečena alespoň publicita rozhodnutí, adresát aktu má možnost se o něm dozvědět. U jiných aktů se takový požadavek sice považuje za samozřejmý, avšak oporu v právním předpise pro něj nenalezneme.

Také § 10 cit. vyhl. upravuje akt hospodářského řízení, a to rozhodnutí *o převodu správy*. Jsou stanoveny podmínky, za nichž může být rozhodnutí vydáno (podmínky věcné), a je stanoveno, který orgán je vydává. Odstavec třetí ukládá povinnost zaslat rozhodnutí organizacím, mezi kterými se správa převádí, popř. i nadřízenému orgánu. Následky porušení povinnosti však upraveny nejsou.

ZPD zemědělských výrobků upravují v § 10 odst. 2 oprávnění nadřízených orgánů *rozhodnout o povinnosti společného projednávání vztahů* — kontraktaci. Hospodářský zákoník podobný akt řízení neupravuje, ZPD jej nijak blíže nevymezují. Složitější je určení povahy *rozhodnutí o jakosti*, ať už je vydáno ÚKZÚZ nebo Státní inspekcí jakosti zemědělských výrobků nebo veterinárním lékařem. Domnívám se, že v tomto případě jde o správní akty, jakkoli s nimi jsou spojeny i hospodářskoprávní následky.

Zvláštní a významnou skupinou aktů jsou rozhodnutí o povolení *výjimky z vyhlášky*. Ačkoli se obecně uznává, že rozsah výjimek by měl být omezován, je stále ještě značné množství právních předpisů, které s výjimkami počítají. V některých případech je to nezbytnost plynoucí z kasuistické, nepružné, kogentní právní úpravy (vyhláška o fakturaci).

Jako příklad je možno uvést § 42 odst. 2 ZPD zemědělských výrobků: „V jednotlivých odůvodněných případech a na omezenou dobu může federální ministerstvo zemědělství a výživy po projednání s... povolit výjimku z ustanovení §§ 4—7, §§ 9, 10, 16, 19, 20, 23, ...“ Také § 26 zmíněné vyhl. č. 154/75 Sb. umožňuje, aby federální ministerstvo financí povolilo výjimky z řady ustanovení. Ve všech případech jde o individuální akty, které splňují znaky aktů hospodářského řízení. Ani v těchto případech nejsou upraveny náležitosti aktů.

Posledním ustanovením, jež je třeba v souvislosti s akty hospodářského řízení zmínit, je § 9 vyhl. č. 99/85 Sb., o ZPD lesních výrobků: „V případech mimořádných okolností a nepředvídaných škod v lesích, kdy stanoví nadřízený ústřední orgán dodavatele potřebná opatření ke zmírnění následků těchto škod a k jejich odstranění včetně využití lesních výrobků vzniklých v důsledku těchto událostí, postupují organizace... podle §§ 125 a 158 zákona.“

Formulace ustanovení není příliš jasná a interpretace je složitá i za pomoci poznámek pod čarou. Především je třeba se ptát, zda citované ustanovení pouze odkazuje na druh aktu hospodářského řízení upravený zákoníkem a stanoví postup organizací v případě jeho vydání v popsáném případě, nebo zda upravuje specifický druh aktu hospodářského řízení, který zákon nezná. Úprava povinnosti přistoupit na změnu nebo zrušení závazku ani úprava kontraktní povinnosti nevylučuje stanovení zvláštního titulu v prováděcích předpisech, naopak k tomu zmocňuje. Pro změnu nebo zrušení závazku je zmocnění obsaženo v § 125, pro kontraktní povinnost v § 159 a nikoli v § 158 hosp. zák. Citované ustanovení odkazuje na § 158 a ne na § 159, z čehož plyne, že nemá stanovit další titul kontraktní povinnosti a jenom poukazuje na tituly existující. Smysl úpravy při takovém výkladu ale není jasný (organizace by přece stejně postupovaly nebo mohly postupovat podle příslušných zákonných ustanovení).

Celkově lze z právní úpravy vyvodit očekávaný závěr — akty hospodářského řízení jsou i v prováděcích předpisech upravovány příliš stručně, nejsou stanoveny jejich náležitosti, není upraveno, kdo je v rámci orgánu vydává atd. Bez obecné zákonné úpravy však nelze akty hospodářského řízení uspokojivě upravit ani v prováděcích předpisech.

4. Protiprávní jednání

Protiprávní jednání jsou významnou skupinou hospodářsko-právních volných skutečností. Mohou být charakterizována jako chování, jimiž organizace porušují nějakou právní povinnost. Na rozdíl od právních jednání nejsou projevem vůle způsobit právní následky (odpovědnost). Jsou uvědoměným chováním, vůle subjektu zpravidla zahrnuje i porušení právní povinnosti, ale ani to není vždy nezbytné. Protiprávním jednáním tedy může být i takové chování, jímž jednájící *porušuje právní povinnost, aniž si toho je vědom*. Nakolik si je subjekt protiprávnosti vědom a nakolik ji chce, vyjadřuje zavinění, které bylo výše charakterizováno jako jedna stránka protiprávního jednání, jako jeho součást. Hospodářskoprávní normy velmi často spojují právní následky i s nezaviněným protiprávním jednáním.

Rozdíl mezi právními a protiprávními jednáními tedy není jenom v souladu nebo rozporu s objektivním právem.

V důsledku protiprávních jednání nejčastěji vzniká hospodářskoprávní odpovědnost — ta je obecně upravena v hospodářském zákoníku a zvláštní úpravy jsou obsaženy v hospodářském zákoníku, zvláštních i prováděcích právních předpisech. S protiprávními jednáními spojují právní normy i jiné následky než odpovědnost. V některých případech nejsou stanoveny následky protiprávního jednání — zpravidla je možné použít jako subsidiární sankci obecnou úpravu odpovědnosti za škodu.

Protiprávní jednání je možno v hospodářském právu především třídit z hlediska základních odpovědnostních institutů upravených v zákoníku. Tak lze rozlišovat způsobení škody, prodlení, vadné plnění, popř. způsobení neoprávněného majetkového prospěchu. Právní předpisy výslovně formulují protiprávní jednání jenom tehdy, upravují-li výslovně i sankci. To je častější v předpisech upravujících dodavatelsko-odběratelské vztahy a ve vyhlášce o fakturování.

Oproti právním jednáním je další zvláštností protiprávních jednání to, že jejich předpokladem je existence porušené právní povinnosti (primární povinnosti). To souvisí se známou skutečností, že hypotézou sankční normy je vlastně dispozice, která byla porušena.

V ZPD zemědělských výrobků je sankčních ustanovení poměrně mnoho. většinou upravují následky *prodlení*. Formulace nejsou vždy shodné. Často je závislost na časovém faktoru zřetelná: „Nepředloží-li odběratel včas návrh smlouvy o dodávce ke splnění závazku ze smlouvy o přípravě dodávek“ (§ 9 odst. 6 cit. vyhl.); „nedostaví-li se zástupce nákupní organizace ve lhůtě...“ (§ 13 odst. 5); „pokud nákupní organizace v dohodnuté lhůtě neposkytne obaly podle odstavce 1...“ (§ 19 odst. 2); „jestliže zemědělská organizace obaly v této lhůtě nepřípraví k vrácení...“ (§ 19 odst. 3

cit. vyhl.). V jiných případech je interpretace složitější: „nesplní-li nákupní organizace při prověřování plnění povinnosti uvedené v § 14...“. Povinnosti mají být splněny při prověřování plnění, nejsou-li splněny v této době, jedná se rovněž o prodlení. Podobně je třeba vykládat § 40 odst. 2 cit. vyhl.: „nesplní-li dodavatel tuto oznamovací povinnost“, jestliže z citovaného ustanovení lze zjistit, že „dodavatel je povinen při přepravě dopravními prostředky oznámit... tak, aby toto oznámení došlo... před příchodem zásilky“. Nesplnění povinnosti je proto i nesplněním včas a lze je zahrnout pod prodlení.

Právním následkem uvedených případů prodlení je buď vznik povinnosti platit penále, nebo je stanovena *nevyvratitelná právní domněnka* („platí jakost...“; „platí, že reklamaci uznává“). Tento specifický sankční důsledek, který se v posledních letech v prováděcích předpisech vyskytuje dosti hojně, asi nelze zařazovat pod právní odpovědnost. Povinnost organizace nevzniká přímo z protiprávního jednání, ale až na základě nevyvratitelné právní domněnky. Je to příklad právního následku jiného, než jakým je vznik, změna nebo zánik právního vztahu (práva, povinnosti).

ZPD zemědělských výrobků upravují poměrně rozsáhle také odpovědnost za *vady*. Podle § 28 odst. 1 např. odpovídá dodavatel za „vady brambor, které byly v době plnění nezjistitelné a byly způsobeny mokrou (bakteriální) hnilobou, suchou fusariovou hnilobou a hnědou (plísňovou) hnilobou“. Zvláštnost úpravy je spíše v jejím kontextu, neboť z ní vyplývá, že dodavatel neodpovídá za všechny vady předmětu plnění (jak stanoví hospodářský zákoník), ale jen za vady výslovně uvedené. Navíc § 28 ZPD zužuje odpovědnost i z hlediska časového — nejenže je stanovena doba odpovědnosti počítaná od splnění dodávky (dva a jeden měsíc), ale podle odstavce druhého se „ustanovení odstavce 1 vztahuje pouze na dodávky splněné do konce roku sklizně“. Dodavatel je tedy oproti obecné úpravě podstatně zvýhodněn.

Hospodářský zákoník v § 201 připouští odchylnou úpravu věcného rozsahu odpovědnosti za vady při dodávkách výrobků v prováděcích předpisech. V § 135 zmocňuje prováděcí předpisy k úpravě záruční doby a rozsahu odpovědnosti. Ačkoli jsou tato zmocnění velmi široká, zdá se, že ZPD zemědělských výrobků jdou ještě dále, jestliže umožňují, aby dodavatel za řadu vad neodpovídal vůbec a dokonce u dodávek splněných po určitém datu aby nenesl žádnou odpovědnost za vady.

Je možno argumentovat ještě zmocňovacím ustanovením v § 268 odst. 2 hosp. zák., jež umožňuje odchylnou úpravu dodávek zemědělských výrobků v prováděcím předpise. Myslím, že zmocnění by nemělo být rozšiřováno i na úpravu odpovědnosti, ale i v tom případě je třeba vzít v úvahu § 395 odst. 1 hosp. zák., podle něhož „základní podmínky dodávky a ostatní prováděcí předpisy, jejichž vydání zákon předpokládá, se mohou

odchylovat od ustanovení tohoto zákona, pokud to tento zákon připouští; nestanoví-li zákon v jednotlivých ustanoveních podmínky a meze odchylek, mohou obsahovat odchylky, jen pokud nutnost odchylné úpravy je odůvodněna zvláštnostmi upravovaného odvětví...“. Lze snad říci, že zvláštnost upravovaného odvětví vyžaduje, aby dodavatel vůbec neodpovídal za dodané brambory, jestliže je dodá až po skončení roku sklizně? Podobných ustanovení je však v citovaných ZPD více.

Také ZPD lesních výrobků většinou upravují protiprávní jednání, která mohou být považována za prodlení. Podle § 11 se provádí kontrola jakosti výrobků před splněním. Jestliže se ve stanovené době odběratel nedostaví ke kontrole, „je dodavatel oprávněn dodávku splnit“. Specificky je upraven sankční následek porušení povinnosti. Vyhláška navazuje na zákonnou úpravu zákazu plnění vadných výrobků, jejichž vadnost byla zjištěna před splněním (§ 192 hosp. zák.). Stanovení práva splnit dodávku se vlastně rovná stanovení nevyvratitelné právní domněnky, že nebyly zjištěny vady.

Zvláštním případem porušení povinnosti je nesprávné uložení dříví na dopravním prostředku (§ 12 cit. vyhl. — nesoulad s technickou normou). Sankcí je provedení srážky z objemu. Delikt není ani prodlením, ani vadným plněním, ani způsobením škody. Nesprávné uložení může mít za následek kvantitativní vadu, proto se nejvíce blíží popsany delikt vadnému plnění a sankce také na odpovědnost za vady navazuje.

ZPD automatizovaného zpracování dat rovněž upravují odpovědnost za vady a za prodlení.

Podle § 21 odst. 1 této vyhlášky „dříve předaná vstupní data se považují za předaná ve sjednaném čase“. Je tu možno vidět určitou souvislost s § 169 hos. zákoníku, avšak tato zvláštní úprava je jednodušší. Poruší-li odběratel povinnost předat data ve sjednaném čase a předá je dříve, nevznikne dodavateli právo odmítnout, ale nastupuje *právní fikce*, že byla předána včas. Taková úprava je vhodná s ohledem na povahu porušené povinnosti. Předání dat je předpokladem splnění dodavatelovy povinnosti. Právní řešení umožňuje, aby dodavatelova činnost mohla pokračovat bez zbytečných komplikací.

Citovaná vyhláška řeší i druhý možný případ porušení stejné povinnosti — prodlení odběratele s předáním dat. V tomto případě je odběratel povinen přistoupit na změnu hospodářského závazku (dodací lhůty). Vedle toho mu vzniká povinnost hradit dodavateli náklady s tím spojené. Z formulace plyne, že se nejedná o povinnost hradit škodu, ačkoli povaha povinnosti je podobná. Zvláštní úprava právního důvodu povinnosti hradit náklady zjednodušuje postup při vymáhání náhrady. Předpokladem je pouze prodlení odběratele a vznik nákladů. Objektivní odpovědnost za škodu by přinesla prakticky stejný efekt.

Také vyhláška č. 154/75 Sb., o fakturování a placení dodávek neinvestiční povahy, upravuje některá protiprávní jednání a jejich právní následky. V § 7 odst. 1 je to prodlení dodavatele s vrácením přeplatku (vzniká povinnost platit poplatek z prodlení) a prodlení s odesláním faktury na nedoplatek. Zajímavější je však ustanovení § 11 odst. 4 cit. vyhl., podle něhož „jestliže odběratel neobdržel včas fakturu, je povinen vyžádat si ji doporučeným dopisem od dodavatele, a to nejpozději do pěti pracovních dnů poté, kdy mohl zjistit, že faktura . . . nedošla. Dodavatel nemůže odmítnout placení penále za opožděné vystavení faktury, jestliže odběratel uvedenou povinnost nesplnil“.

Prvou podmiňující skutečností je „neobdržení faktury včas“. To je velmi široká formulace, kterou je třeba nejspíše považovat za událost. Odběratel může obdržet fakturu opožděně nebo ji neobdržet vůbec z nejrůznějších příčin — může to být důsledek neodeslání a tedy protiprávního jednání dodavatele nebo to může být důsledek např. omylu při doručování, špatně napsané adresy apod. Právně významným je právě tento výsledek bez ohledu na příčiny. V tomto směru by bylo možno považovat skutečnost popsanou v citovaném ustanovení i za *protiprávní stav*.

Odběrateli vzniká povinnost vyžádat si ve stanovené lhůtě fakturu. Právní skutečností, která podmiňuje začátek běhu lhůty, je okamžik, kdy *mohl zjistit*, že faktura nedošla. Podmínkou tedy není, že nezjistil, ale pouhá možnost zjistit. Jinak řečeno, lhůta počíná běžet od okamžiku, kdy odběratel zjistil, že faktura nedošla, a pokud nezjistil, stalo se tak zaviněně, z nedbalosti. Porušení povinnosti vyžádat si fakturu však nezproštuje dodavatele odpovědnosti za její opožděné odeslání. O právním významu informace byla již řeč výše.

Protiprávní jednání je upraveno také v § 12 cit. vyhl. tak, že byla-li dodávka fakturována před vznikem práva fakturovat, má to za následek vznik povinnosti fakturu vrátit. Má-li faktura závady v obsahu, vzniká odběrateli právo vrátit fakturu. Obě skutečnosti jsou protiprávními jednáními specifickými, která nemohou být podřazena prodlení ani vadnému plnění (nelze mluvit o odpovědnosti za vady faktury, ačkoli povaha protiprávního jednání je podobná) ani způsobení škody.

Je možno uzavřít, že protiprávní jednání upravená ve zkoumaných předpisech mají většinou povahu prodlení a pokud jde o předpisy upravující dodavatelsko-odběratelské vztahy — také vadného plnění. Vzácněji jsou upravována jiná porušení právní povinnosti. Zvláštním případem je včasné neobdržení faktury podle vyhl. č. 154/75 Sb.

5. Právní události

Nejčastěji upravovanou událostí ve zkoumaných hospodářsko-právních předpisech je přirozeně čas. Dosti početná jsou však i ustanovení, která je možno považovat za úpravu nemožnosti plnění.

Úpravou nemožnosti plnění je např. § 11 ZPD zemědělských výrobků. Značná část tohoto ustanovení je však pouhým opakováním úpravy zákonné. Také ustanovení § 19 odst. 3 téže vyhlášky, podle něhož v případě, že zemědělská organizace nemůže vrátit obaly, je povinna zaplatit kromě zdržného i jejich evidenční cenu, je speciální úpravou zániku závazku nemožností plnění.

Právní předpisy v mnoha případech stanovují objektivní možnost určitého chování jako jednu z podmínek vzniku určité právní povinnosti nebo jiného právního následku. Náležitostí právního úkonu je obecně podle § 24 hosp. zák. možnost plnění. Předpokladem vzniku povinnosti z právního předpisu je celkem pochopitelně rovněž možnost. Formulován je ovšem tento požadavek různě a jenom v některých ustanoveních. Např. podle § 13 odst. 1 ZPD lesních výrobků je dodavatel povinen „je-li to možné, přizpůsobit způsob ložení takové zásilky požadavku odběratele“. Jedná se o ustanovení podrobněji regulující dříve vzniklý závazkový vztah. V tomto vztahu může vzniknout dodavateli uvedená povinnost za podmínky, že odběratel vyjádří svůj požadavek. Citované ustanovení spojuje tedy vznik povinnosti s jednostranným úkonem odběratele. Podle § 24 hosp. zák. je však takový úkon platný jenom za předpokladu, že jeho předmětem je plnění možné. Výslovné vyjádření požadavku možnosti je tedy v ZPD zbytečné.

Jiným příkladem je § 14 odst. 2 téže vyhlášky: „dodavatel je... oprávněn uskutečnit dodávky výřezů v případech, kdy *odvozní poměry lesních cest mu neumožňují dodávku v celých délkách...*“. Toto ustanovení je názorným příkladem, nakolik životné jsou tradiční právní instituty, jež mohou být zákonem odvrhnuty a nenápadně se vracejí v prováděcích předpisech, protože praktický život je znovu vyvolává k životu. V tomto ustanovení je vlastně skryta stará *alternativa facultas* — „kdy dlužník je zavázán k určitému plnění, avšak podle smlouvy či právního předpisu se může svého závazku zprostit i poskytnutím něčeho jiného“.²⁴⁾ Popsaná právní skutečnost je druhem nemožnosti plnění a nepochybně ji lze řadit mezi hospodářskoprávní události.

Do stejné skupiny právních skutečností je možno zařadit i ty, jež upravuje § 14 odst. 3 cit. vyhl.: „jestliže je odběratel *vybaven vhodnými me-*

²⁴⁾ KNAPP, V., LUBY, Š. a kol.: Československé občanské právo I, Orbis, Praha 1974, str. 475.

chanizačními prostředky, zajišťuje mechanickou vykládku sám“; „k umožnění této mechanické vykládky jsou dodavatelé, pokud to umožňují jejich nakládací mechanismy nebo poměry, povinni ukládat . . . dříví na dopravní prostředky způsobem požadovaným odběratelem“. V první větě je povinnost, jež se na základě ustanovení právního předpisu stává součástí obsahu závazkového vztahu, podmíněna možností takového chování. Předpoklad není stanoven v souvislosti s právním úkonem. Druhá věta svazuje požadavek možnosti opět s úkonem odběratele. I zde by stačila souvislost s § 24 hosp. zák. Avšak na rozdíl od případu výše zmíněného je § 14 ZPD lesních výrobků odlišným vymezením nemožnosti plnění, nemožnost v tomto pojetí je subjektivní. Z toho důvodu může být citovaná úprava potřebná.

Ve vyhlášce č. 28/1986 Sb. nalézám odlišnou formulaci podmínky, která je však stejnorodá a konečkonců ji lze označit rovněž výrazem možnost: „Pokud vynález po uplynutí deseti let od podání přihlášky a průmyslový vzor po uplynutí pěti let od podání přihlášky nejsou využívány a jejich využití prokazatelně nepřichází v úvahu, jsou organizace . . . povinny . . .“ (§ 2 odst. 5 a obdobně pro zlepšovací návrhy § 8 odst. 2 cit. vyhl.). Takto formulovaná nemožnost rovněž nebude vykládána zcela stejně, jako je tomu při interpretaci § 24 a § 129b hosp. zákoníku. Je zřejmě více subjektivní. Je součástí složené právní skutečnosti, jež je tvořena nevyužíváním po určitou dobu a nemožností tohoto využití. U zlepšovacího návrhu je složená skutečnost tvořena uplynutím tříleté lhůty od skončení jeho využívání v národním hospodářství a nemožností dalšího využívání.

Ještě jinou formulaci téhož druhu lze uvést z § 24 odst. 2 ZPD lesních výrobků: „Určená organizace je však povinna v každém případě nakoupit dříví, *lze-li z něj získat* jehličnaté nebo listnaté výřezy I. a II. třídy jakosti; v ostatních případech je povinna nakoupit . . ., *lze-li z nich sestavit celovozovou silniční zásilku*.“ Z citovaného ustanovení plyne kontraktní povinnost podmíněná určitými vlastnostmi předmětu plnění. Výraz vyjadřující možnost má v této souvislosti jiný význam — není nemožností (nebo možností) plnění, ale vymezuje povahu předmětu plnění (viz výše).

Podle § 5 odst. 2 ZPD automatizovaného zpracování dat je dodavatel povinen předložit návrh smlouvy ve lhůtě uvedené v poptávce. „*Nemůže-li tak učinit*, musí nejpozději do 15 dnů po obdržení poptávky sdělit odběrateli řádně odůvodněné stanovisko.“ Především je třeba vidět kontext citovaného ustanovení. Nejedná se o úpravu kontraktní povinnosti, ale předkládacích lhůt. Proto také nemožnost musí být chápána jako neschopnost předložit návrh ve stanoveném čase. Nemožnost předložit návrh smlouvy vůbec je ovšem touto nemožností konzumována. Pojetí nemožnosti v citovaném ustanovení je zcela odlišné od §§ 24 a 129b zákoníku a má evidentně subjektivní charakter. Právním následkem nemož-

nosti podle § 5 odst. 2 cit. ZPD je zánik povinnosti předložit návrh smlouvy ve lhůtě stanovené poptávkou a vznik povinnosti sdělit odběrateli stanovisko.

ZPD automatizovaného zpracování dat v § 2 odst. 2 stanoví: „Dodavatel je povinen využívat při přípravě a realizaci projektové dokumentace typových řešení, *pokud vyhovují předmětu plnění*.“ Na rozdíl od předešlého ustanovení, právní předpis zde naplňuje obsah vzniklého závazkového vztahu uložením určité právní povinnosti. Existence závazkového vztahu je předpokladem vzniku i této povinnosti. Vhodnost typového řešení je kvalifikovaná možnost — nestačí, že je možné použít typové řešení, ale je také třeba, aby danému účelu co nejlépe vyhovovalo. Vznik povinnosti je tedy podmíněn existencí závazkového vztahu mezi organizacemi a touto kvalifikovanou možností.

Poznatky ze všech uvedených případů lze shrnout tak, že je dosti časté pojetí možnosti nebo nemožnosti plnění odchýlné od zákona, to znamená, že prováděcí předpisy stanovují zejména subjektivní možnost nebo nemožnost plnění. Z hlediska právních následků lze rozlišit možnost jako náležitost právního úkonu a možnost jako předpoklad vzniku právní povinnosti ex lege.

Z hlediska zkoumání právních skutečností stojí za pozornost i ustanovení typu § 43 ZPD zemědělských výrobků, podle něhož „právní vztahy vzniklé před účinností této vyhlášky, jakož i práva z nich vzniklá, se řídí dosavadními předpisy“. Právní režim určitého vztahu je závislý na tom, zda tento vztah vznikl v určité době. Není rozhodující, na základě jaké právní skutečnosti vznikl. Také právní následky této skutečnosti jsou jiné, než jak je obvykle charakterizujeme v souvislosti s právními skutečnostmi. Působící právní předpis determinuje obsah právního vztahu, změny, zánik tohoto vztahu. V rámci této determinace mohou vznikat práva, povinnosti, mohou se měnit, zanikat. Čas, v němž právní vztah vznikl, tak může mít význam pro konkrétní jeho obsah i existenci (změny, zánik).

Tatáž vyhláška upravuje v § 5 odst. 3 jinou zvláštní právní skutečnost. Zemědělské organizace mohou podle tohoto ustanovení dodat vybrané výrobky jiným odběratelům (než nákupním organizacím) jen tehdy, odmítne-li nákupní organizace řádně nabídnuté množství výrobků odebrat a „hrozí-li bezprostředně znehodnocení nebo zkáza výrobků připravených k odběru“. Složená právní skutečnost je v tomto případě tvořena právním úkonem nákupní organizace (není uzavřena smlouva, jinak by to byl úkon protiprávní) — odmítnutím (za předpokladu řádného nabídnutí výrobků) a hrozící zkázou výrobků. Podobně jako u ostatních prevenčních povinností je tu rozhodující právní skutečnost, kterou by bylo možno považovat

za *protiprávní stav*. Z právního hlediska nezáleží na tom, co je příčinou nebezpečí zkázy výrobků. Rozhodující je výsledek.

Výše již bylo zmíněno ustanovení § 9 ZPD lesních výrobků, které obsahuje formulaci „v případech mimořádných okolností a nepředvídaných škod v lesích“. Na první pohled je patrná mnohoobsažnost použitých výrazů. I jiná citovaná ustanovení byla značně neurčitá, mnohoobsažná. Je zřejmé, že některé právně významné skutečnosti jsou úmyslně formulovány tak, že obsáhnou velké množství faktických okolností patřících i do rozdílných skupin právních skutečností. Tyto *obecné právní skutečnosti* buď mohou spadat mezi protiprávní stavy, nebo je nelze vůbec zařadit. Podobnou neurčitou obecnou skutečností je i ta, již upravuje § 28 odst. 2 ZPD automatizovaného zpracování dat: „Odběratel hradí též náklady způsobené přestávkami ve zpracování, které vznikly vlivem okolností na straně odběratele.“ Stejná formulace je ostatně dobře známá i z § 138 hosp. zák.

Uvedené příklady pozitivněprávních úprav mohou posloužit jako ilustrace oprávněnosti pochybností vznikajících při vymezování pojmu právní událost. V. B. Isakov poukazuje na to, že vymezení právních událostí jako okolností, vznikajících nezávisle na vůli člověka, je nepřesné. Mnohé události vznikají totiž v závislosti na lidské vůli, avšak v dalším vývoji se vymykají zpod jeho kontroly. Vědeckotechnický rozvoj mění způsoblost člověka ovlivňovat přírodní procesy a jevy. Právo často dává význam materiální skutečnosti abstrahujíc od subjektivních momentů s ní spjatých. Konečně složené právní skutečnosti mnohdy spojují elementy subjektivního i objektivního charakteru.²⁵⁾ Domnívám se, že prvek nahodilosti není také spolehlivým vodítkem. Vždyť se již tradičně rozlišují události nahodilé a nutné. Při formulaci obecných právních skutečností jde zákonodárce mnohdy dále, než jak má na mysli V. B. Isakov. Neabstrahuje jenom od subjektivních momentů spjatých s výslednou materiální skutečností, ale abstrahuje často i od objektivních momentů, které mohou vést k právně významnému výsledku.

V hospodářském právu se v širokém rozsahu uplatňuje nutná a předvídatelná událost — čas. Rozsah a mnohotvárnost uplatnění času jsou takové, že na tomto místě není možné dostatečně je postihnout. Na druhé straně asi nelze význam času zcela pominout. Proto uvedu alespoň některé dílčí a nesoustavné poznatky.

Nejběžněji se uplatňuje čas v podobě *lhůt*. Z tohoto hlediska lze v právní úpravě zejména rozeznávat ustanovení o počítání času, začátku běhu lhůt, délce lhůt a o právních následcích spojených s dodržením nebo nedodržením lhůt. Přitom lze rozlišovat lhůty, během nichž má dojít k ně-

²⁵⁾ ISAKOV, V. B.: Juridičeskije fakty v sovětskom prave, Juridičeskaja litěratūra, Moskva 1984, str. 38—39.

jakému právnímu (popř. i protiprávnímu) jednání nebo k nějaké události, a lhůty, s jejichž prostým uplynutím jsou spojeny právní následky.

Ve zkoumaném souboru předpisů je začátek nejrůznějších lhůt upraven poměrně často a rozhodnými jsou nejrůznější okamžiky: obdržení oznámení o plnění uskladnění (§ 13 odst. 4 ZPD zemědělských výrobků), uplynutí lhůty k včasné reklamaci vad příjemcem dodávky (u traťových dodávek podle § 15 odst. 3 cit. ZPD), splnění dodávky, den vyzvání k vrácení obalů (§ 19 odst. 3 cit. ZPD), doručení reklamace (§ 23 odst. 1 cit. vyhl.), předání výrobků v místě určení (§ 25 odst. 1 písm. a, b, c cit. vyhl.) atd. V některých případech začátek běhu lhůty výslovně upraven není. Někdy je evidentní a nevádí nedostatek výslovné úpravy, jindy je třeba provést výklad (evidentní je např. podle § 34 odst. 2 cit. vyhl. — do 77 dnů stárí kuřat). ZPD zemědělských výrobků upravují např. v § 24 odst. 2 lhůtu „bezodkladně“, v § 24 odst. 3 „bez zbytečného odkladu“. V prvním případě jde o situaci, kdy organizace má „podezření“, že důvodem onemocnění nebo úhynu zvířat jsou vadné krmné směsi. Zjištění okamžiku vzniku podezření je dosti problematické a interpretace nejspíše bude považovat za rozhodný okamžik vznik onemocnění nebo úhyn zvířete. Formulace v právním předpise je tedy neurčitá a je třeba zvažovat, na kolik je taková neurčitost funkční.

V druhém případě jde o povinnost zemědělské organizace svolat místní šetření bez zbytečného odkladu, *nedojde-li k dohodě* o vyřízení reklamace vad krmných směsí. I tato formulace je velmi neurčitá a zřejmě nefunkční. Fixace rozhodného okamžiku by byla možná, kdyby bylo řečeno např. „*nedojde-li k dohodě do x dnů od odeslání reklamace*“. K dohodě totiž nedojde již v okamžiku, kdy byla reklamace uplatněna, a nedojde k ní ještě ani v době, kdy byla odmítnuta dodavatelem, popř. nevyjádří-li se dodavatel k reklamaci.

Také vyhl. č. 154/1975 Sb. upravuje diferencovaně začátek běhu lhůt. Okamžik vzniku práva a povinnosti fakturovat je začátkem běhu lhůty pro odeslání faktury. Tento okamžik je zásadně spjat se splněním dodávky, ale v určitých případech ho vyhláška upravuje jinak: při etapové fakturaci vzniká dnem odevzdání smluvené etapy odběrateli nebo dnem dokončení smluvené etapy nebo uplynutím posledního dne měsíce sjednané časové etapy nebo dnem dokončení etapy stanovené zvláštním předpisem. Po splnění vzniká právo a povinnost fakturovat, jestliže je možno použít sběrné faktury, uplynutím posledního dne stanoveného nebo sjednaného období nebo dnem, kdy dodavatel obdržel od odběratele výsledek rozboru atd. Výčet všech úprav by byl příliš obsáhlý, avšak uvedené údaje, myslím, dostatečně ilustrují nadměrnou diferencovanost právní úpravy. Z hlediska dalších legislativních prací by bylo třeba uvažovat o možnostech zjednodušení úpravy.

Významnou otázkou jsou rovněž *právní následky* spojené s dodržením nebo s porušením lhůty. Nejčastěji zároveň s počátkem běhu lhůty vzniká organizaci určitá povinnost, kterou má splnit nejpozději do konce lhůty. Nejčastěji jsou tedy upravovány *lhůty k plnění*. Po jejich marném uplynutí vzniká odpovědnost za prodlení. V praxi jsou přirozeně nejčastěji lhůty k plnění smlouveny organizacemi, z hlediska tohoto zkoumání však byly zjišťovány lhůty stanovené právními předpisy. Obsah odpovědnosti za prodlení je určen jednak obecnou úpravou v hospodářském zákoníku, jednak úpravami zvláštními.²⁶⁾

V ZPD zemědělských výrobků je jako následek prodlení upravena *nevyvratitelná právní domněnka* (§ 13 odst. 4, § 23 odst. 3 vyhl. č. 73/1985 Sb.). Je otázka, zda i zde lze mluvit o odpovědnosti. Na druhé straně již bylo poznamenáno, že podobné úpravy v prováděcích hospodářskoprávních předpisech přibývají. Jejich nespornou předností je automatismus vzniku následku zpravidla dostatečně uspokojujícího oprávněnou organizaci (např. domněnka uznání reklamace). Na druhé straně klade podobná úprava vyšší nároky na znalost právní úpravy (takovou úpravu nelze předpokládat nebo očekávat, je nutno ji přesně znát).

Jiným následkem nedodržení lhůt je vznik oprávnění, které je z hlediska tradičních úprav odpovědnosti atypické — např. podle § 29 odst. 2 ZPD automatizovaného zpracování dat, nevyžádá-li si odběratel nosiče dat ve lhůtě, je dodavatel oprávněn nosiče skartovat. Zvláštností této úpravy je i to, že vyžádání nosičů dat může být povinností (pokud se na něm organizace dohodly), ale může být pouhým oprávněním. Pro oba případy je stanoven stejný následek, který jednou je odpovědností a podruhé nikoli (chybí protiprávnost).

Kromě lhůt k plnění upravují zkoumané předpisy také lhůty, v nichž organizace může *vykonat nebo uplatnit své právo*. Tato otázka má v hospodářském právu zvláštní odstín, který plyne ze zásady sepětí práv a povinností. Velmi často je totiž oprávnění organizace zároveň její povinností. Přesto např. vyhláška o fakturaci (č. 154/1975 Sb.) v § 12 zřetelně rozlišuje právo odběratele vrátit fakturu, která má závady v obsahu, a povinnost vrátit fakturu, byla-li dodávka fakturována předčasně.

Mohou se vyskytnout i jiné lhůty v právu — takové, s jejichž pouhým uplynutím je spojen vznik nebo zánik práva. Ve zkoumaných předpisech však nebyly zaznamenány. Stejně jako jsou řídké i případy úprav přerušení a stavení lhůt.

²⁶⁾ Přehled úprav prodlení viz v práci ČAPEK, K.: Hospodářský zákoník a předpisy souvisící, Panorama, Praha 1984, str. 241—242.

III.

ZÁVĚR

Původně bylo mým záměrem věnovat ještě zvláštní pozornost rozboru právní úpravy složených právních skutečností, protiprávních stavů a obecně formulovaných povinností vznikajících ex lege. Vzhledem k omezenému rozsahu této práce to však není možné.

Provedený rozbor právních předpisů snad dostatečně plasticky ukázal, kolik materiálu pro teoretické zkoumání přináší praktická legislativa a na druhé straně nakolik by se praktická legislativa měla zabývat teoretickými pohledy. Ukázány možná byly i slabiny statického teoretického pojetí odtrženého od skutečného vývoje právní úpravy.

Pohled do právních předpisů svědčí pro nutnost definovat právní skutečnosti vedle dalších okolností popisovaných v hypotéze právní normy. Je zřejmě neúnosné, aby pojem právních skutečností zahrnoval všechny faktické okolnosti podmiňující dispozici. Na druhé straně je asi přílišným zúžením prohlásit za právní skutečnosti jenom ty, které bezprostředně působí vznik, změnu nebo zánik právních vztahů (a ne jiné právní následky).

Tradiční klasifikace právních skutečností, která má původ především v soukromoprávní klasifikaci, byť rozšířená ve smyslu současného pojetí naší obecné teorie práva, nestačí pro oblast hospodářského práva. Tento nesoulad se týká především aktů hospodářského řízení. Na nedostatečnost klasifikace narážíme však i v jiných směrech (vymezení právních událostí, problém obecných a atypických skutečností).

Hospodářskoprávními událostmi bude třeba rozumět nejenom okolnosti vznikající nezávisle na lidské vůli, ale i ty skutečnosti, jež jsou projevem lidské vůle, avšak vůle nesměřující k vyvolání právního následku. Přesněji řečeno zaměření vůle je právně irrelevantní. Termín právní události by měl zahrnout i okolnosti, které jsou v rozporu s právem, přestože se nejedná o protiprávní jednání nebo o protiprávní stav. Chápání protiprávního stavu by mělo být rovněž zpřesněno. Hospodářskoprávní události tak budou vymezeny spíše negativně jako takové skutečnosti, s nimiž právní normy spojují právní následky a které nejsou projevem vůle směřujícím k vyvolání těchto následků.

V oblasti hospodářskoprávních úkonů i aktů hospodářského řízení neustále narážíme na naprosto nedostatečnou obecnou úpravu v zákoníku. Za velmi problematickou považuji zásadu povinné písemné formy pro dvoustranné a vícestranné hospodářskoprávní úkony. Naopak je nutné ji zakotvit pro všechny akty hospodářského řízení. Je třeba ustoupit od rozlišování smluv a dohod, povinnou písemnou formu nespojovat s ne-

platností. Neplatnost by mohla být zachována pro některé smluvní typy, u nichž je písemná forma z povahy věci nezbytná — provádění investiční výstavby, smlouvy o sdružení apod. Formalismus současné úpravy přináší mnoho negativních jevů, z nichž asi nejzávažnější jsou bezesmluvní do-
dávky.

Kromě hlubší a komplexnější úpravy hospodářskoprávních skutečností v první části zákoníku je třeba promyšleně rozdělit úpravu mezi tuto část a část šestou.

Ирена Пеликанова

ХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ЮРИДИЧЕСКИЕ ФАКТЫ В ПОЗИТИВНОМ ПРАВЕ

Резюме

Работа представляет собой теоретический анализ материалов позитивно права и выделение некоторых общих заключений на основании полученных информации. Предметом исследования являлись гипотезы правовых норм.

В первой части работы рассматриваются положения о юридических действиях, содержащиеся в нескольких аналогичных кодексах: хозяйственном, трудовом, гражданском и международной торговли. Из сопоставления вытекает, что урегулирование субъектов в хозяйственном кодексе близко другим кодексам, что, однако, находится в противоречии со специфическим предметом регулирования хозяйственного кодекса. Дело в том, что отсутствует урегулирование органов хозяйственного руководства и государства в качестве субъектов хозяйственных правоотношений (недостаточной заменой урегулирования является пол. § 390 б, включенное в кодекс в 1982 году). Также в отношении других условий юридических действий хозяйственный кодекс является неполным. В многих направлениях целесообразно приблизиться к более точному и четкому урегулированию в кодексе международной торговли. Не всегда является рациональным и систематическим разделение положений с первой по шестую часть хозяйственного кодекса — определение реквизиты следовало бы урегулировать по отношению ко всем действиям, а не только для хозяйственного договора. Определенные сомнения после долголетнего практического опыта вызывает обязательная письменная форма для договоров и соглашений, закрепленная в § 23 хозяйственного кодекса, приводящая довольно часто к поставкам не на основании договора. В некоторых направлениях имеются между отдельными кодексами необоснованные различия (действия от имени организаций) и желательным является их объединение.

Во второй части работы исследуется семь избранных подзаконных актов. Толкование делится в соответствии с видами юридических фактов. В начале анализируется группа нетипичных фактов. В данной взаимосвязи рассматриваются обстоятельства, описываемые в гипотезах правовых норм, носящие иногда предельный характер — дело зависит от определения понятия юридический факт, если вообще считать их юридическими фактами. Таким образом анализируется определение предмета регулирования правовой нормы, определенного характера дела, компетенции управля-

ющего органа. Юридическим значением обладают также некоторые обстоятельства субъективного характера, которые нельзя, однако, относить к юридическим действиям. Специальные разделы в этой части работы уделяются положениям о юридических действиях, актах хозяйственного руководства, противоправных действиях и юридических событиях.

Работа выливается в заключение, что гипотезы описывают целую шкалу юридически значимых обстоятельств, которые, однако, не все можно считать юридическими фактами. Также традиционная классификация юридических фактов не соответствует уже современному состоянию регулирования в области хозяйственного права. В общем урегулировании хозяйственных юридических фактов имеются пробелы и неточности, которые повторно влекут за собой затруднения с точки зрения практики применения.

Irena Pelikánová

WIRTSCHAFTSRECHTLICH BEDEUTSAME TATSACHEN IM POSITIVEN RECHT

Zusammenfassung

Die Arbeit ist eine theoretische Analyse positivrechtlichen Materials und zieht aus den gewonnenen Informationen einige allgemeine Schlüsse. Gegenstand der Untersuchung waren die Hypothesen von Rechtsnormen.

Im ersten Teil der Studie werden Bestimmungen über Rechtshandlungen mehrerer verwandter Gesetzbücher, u. zw. des Wirtschafts-, des Arbeits-, des Bürgerlichen Gesetzbuchs sowie des Internationalen Handelsgesetzbuches, analysiert. Aus dem Vergleich ergibt sich, daß die Regelung der Subjekte im Wirtschaftsgesetzbuch den übrigen Gesetzbüchern stark angeglichen ist, was allerdings der Spezifik der Regelungen des Wirtschaftsrechts und des Wirtschaftsgesetzbuchs widerspricht. Es fehlt nämlich die Regelung der Organe der Wirtschaftslenkung und des Staates als Subjekte wirtschaftsrechtlicher Beziehungen. (Ungenügender Ersatz einer Regelung ist § 390b, der 1982 in das Gesetzbuch eingefügt wurde.) Auch dort, wo es um andere Erfordernisse von Rechtshandlungen geht, ist das Wirtschaftsgesetzbuch zu lückenhaft. In vielen Fällen wäre es möglich und vorteilhaft, sich an die präzisere Regelung des Internationalen Handelsgesetzbuches anzunähern. Die Aufteilung der Bestimmungen auf den ersten und sechsten Teil des Wirtschaftsgesetzbuchs ist ebenfalls nicht immer rationell bzw. systematisch; bestimmte Erfordernisse sollten für sämtliche Handlungen und nicht nur für Wirtschaftsverträge geregelt werden. Gewisse Zweifel weckt nach langjährigen praktischen Erfahrungen die Verbindlichkeit der Schriftform für Verträge und Abkommen, wie sie in § 23 WiGB verankert ist und die häufig zu nichtvertraglichen Lieferungen führt. In gewissen Bereichen treten zwischen den einzelnen Gesetzbüchern unbegründete Unterschiede (z. B. Handeln im Namen der Organisation) auf, deren Vereinheitlichung wünschenswert wäre.

Im zweiten Teil der Arbeit werden sieben ausgewählte Vorschriften niedriger rechtlicher Kraft untersucht. Die Erklärung erfolgt nach den Arten rechtlich bedeutsamer Handlungen. Zuerst wird eine Gruppe atypischer Handlungen analysiert. Hier werden die Umstände, die in den Hypothesen der Rechtsnormen beschrieben werden und die manchmal Grenzcharakter haben, untersucht: Es hängt von der Definition des

Begriffs der rechtlich bedeutsamen Tatsache ab, ob man sie überhaupt als solche bewerten kann. Dergestalt wird der Gegenstand der Regelung einer Rechtsvorschrift, des Charakters einer Sache und der Kompetenz des leitenden Organs analysiert. Rechtliche Bedeutung haben auch einige Umstände subjektiver Art, die man aber nicht zu den Rechtstaten zählen kann. Besondere Abschnitte in diesem Teil der Arbeit sind den Bestimmungen über Rechtshandlungen, Wirtschaftsleitungsakte, rechtswidriges Handeln und rechtlich bedeutsamen Ereignissen gewidmet.

Die Arbeit kommt zu dem Schluß, daß die Hypothesen ein breites Spektrum rechtlich relevanter Umstände beschreiben, die aber nicht alle als rechtlich bedeutsame Tatsachen angesehen werden können. Auch die traditionelle Einteilung der rechtlich bedeutsamen Tatsachen genügt dem heutigen Stand wirtschaftsrechtlicher Regelungen nicht mehr. In der allgemeinen Regelung rechtlich bedeutsamer Tatsachen im Wirtschaftsrecht gibt es Lücken und Unvollständigkeiten, die bei der Anwendung in der Praxis wiederholt zu Schwierigkeiten führen.